

Počátky hradu Hodonína

– kastelán Tvrdiše a jeho potomci

Peter Futák

Počátky hradu Hodonína byly donedávna všeobecně kladeny do poloviny 11. století a spojovány s činností českého knížete Břetislava I. (1035-1055), resp. jeho nejstaršího syna a nástupce Spytihněva II. (1055-1061). Hodonín, podobně jako tomu bylo v případě lokalit Hradiště sv. Hypolyta/Znojmo, Pohansko u Břeclavi/ Břeclav, Pohansko u Nejdku/Podivín nebo aglomerace v prostoru Starého Města a Uherského Hradiště/Spytihněv, byl považován za nástupce velkomoravského hradiska Valy u Mikulčic. Model přímého nástupnictví mezi starými velkomoravskými ústředími a ranými centry přemyslovské moci byl všeobecně přijat. Výsledky archeologických výzkumů z poslední doby však toto přímé nástupnictví v několika případech zpochybnilo. K nejvíce diskutovaným lokalitám v tomto ohledu patří Znojmo. Podle posledních zjištění totiž původní velkomoravské hradisko okolo kostela sv. Hypolita správní funkci neztratilo již v době Břetislavově, jak se doposud předpokládalo, ale plnilo ji snad až do počátku 12. století. Teprve poté, co byla počátkem 12. století, za vlády znojemského úředního knížete Litolda (1092-1099, 1101-1112), zahájena stavba kamenného znojemského hradu/hradiska, přešla správní funkce na ně.

Mezi lokality, u nichž se pochybnosti ukázaly jako oprávněné, patří i Hodonín. Důvodů je hned několik. Především z areálu bývalého hradu/zámku nemáme dostatek archeologického materiálu, jenž by stavební činnost knížete Břetislava I., příp. jeho syna Spytihněva II. zcela jednoznačně prokázal. A pak je zde také doposud stále nevyjasněná role hradiska „Hrůdy“ u Sudoměřic. Nelze totiž vyloučit, že správní funkci upadajícího mikulčického hradiska v regionu nejpozději kolem poloviny 11. století nepřevzal Hodonín, jak se doposud všeobecně předpokládalo, ale právě výše zmíněné „Hrůdy“. Nejedná se přitom o věc novou, o existenci „Hrůd“ se ví poměrně dlouho, pouze v poslední době došlo k jistému přehodnocení doposud známých skutečností.

Naprostý nedostatek písemných pramenů nám bohužel nedovoluje blíže poodhalit procesy, které v regionu vzestup „Hrůd“ provázely. Jediným zdrojem informací v tomto případě zůstává pouze nalezený archeologický materiál. Z něj vyplývá, že na „Hrůdech“ panoval od poloviny 11. století poměrně čilý ruch. Hradisko o rozloze cca 2,2 ha mělo podkovovitý tvar a bylo obehnané valem a hradbou. Ze tří stran je obtékal potok Raďejovka. Jádro hradeb tvořil blok dusaného jílu, sevřený mezi čelní kamennou plentou, a blok vypáleného jílu. Spodní část hradby byla dále ještě zpevněna kamennou zídou. V současnosti je místo

Pardus ze Vnorov (1256)

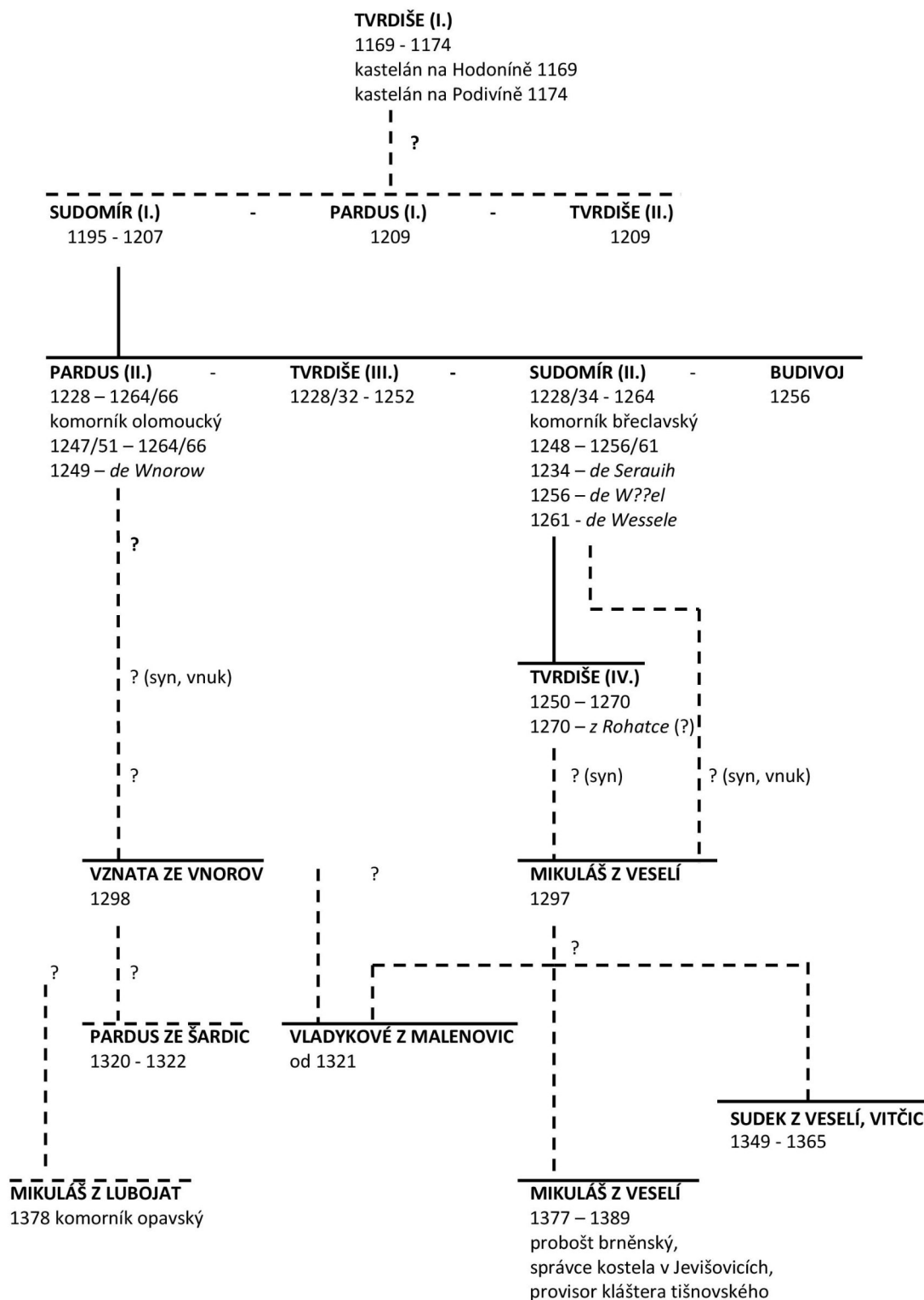
což jej prakticky vymazalo z mapy. Podle I. L. Červinky přitom mělo být ještě v roce 1914 opevnění hradiska asi jeden metr vysoké. K rekonstrukci půdorysného tvaru hradiska vedle analýzy indikační skici z roku 1828 výraznou měrou přispělo také letecké snímkování.

V areálu hradiska bylo identifikováno také pohřebiště, pravděpodobná existence sakrální stavby zatím potvrzena nebyla. Poloha hradiska nebyla zvolena náhodně. V blízkosti se nacházel jeden z nemnoha přechodů přes řeku Moravu v regionu, významem zřejmě přesahující nedaleký přechod u Hodonína. Život na hradisku dosáhl vrcholu na přelomu 11. a 12. století. Během 1. poloviny 12. století však začalo hradisko postupně stagnovat. Proč se tak stalo, není zřejmé. Každopádně před polovinou 12. století život na „Hrůdách“ vyhasl zcela a pomyslné správní žezlo v regionu definitivně převzal kolem poloviny 12. století založený hrad Hodonín.

Ze strategického hlediska měl hrad Hodonín výhodnější polohu než „Hrůdy“. Řeka Morava v místě budoucího města vytvořila soustavu několika ostrovů, přičemž hrad byl vybudován na nejvhodnějším z nich. V kombinaci s okolním bažinatým terénem řeka Hodonínu poskytovala velmi slušnou přirozenou ochranu. V prostoru pod hradem záhy vzniklo několik osad. Jednou z nich byly Kapřiště (dnes zaniklé v trati Kapřiska), které se jako jediné objevují v pramenech (Caprisce). Vyskytují se na seznamu statků náležejících olomouckému biskupství, který mezi lety 1131-1141 nechal vypracovat olomoucký biskup Jindřich Zdík.

Samotný Hodonín se v písemných pramenech poprvé objevuje na listině českého knížete Břetislava I., podle níž kníže při založení staroboleslavské kapituly v roce 1046 této církevní instituci daroval mimo jiné

„TVRDIŠOVCI“ – potomci hodonínského a podivínského kastelána Tvrdiše

důchody z hradu Hodonína (resp. hodonínského hradskeho obvodu). Listina se sice hlásí do doby po roce 1046, jde však o falzum nejméně z počátku 12. století. Přesto není pochyb o tom, že zmíněná listina má tzv. pravé jádro. Co to znamená? Jako předlohu pisatel listiny použil nějakou pravou, dnes bohužel nedochovanou listinu českého knížete Vratislava II. (1061-1092, král 1085/1086) vydanou někdy mezi lety 1061-1067. Vratislavova listina byla znovu přepracována a podstatně doplněna po roce 1298. Tedy v době, kdy staroboleslavské kapitule vyvstala potřeba prokázat své osvobození od stavby a oprav hradů a mostů. Staroboleslavská listina tedy skutečně obsahuje nejstarší zmínku o Hodoníně (byť přesně nedatovanou), leč pozdější manipulace s ní její absolutní věrohodnost, i přes uvedené skutečnosti, přece jen poněkud narušuje.

První nezpochybnitelná zpráva o Hodoníně pochází až z roku 1169, kdy na listině olomouckého knížete Bedřicha, určené rajhradskému klásteru, mezi svědky z Moravy vystupuje hodonínský kastelán Tvrdiše (Tuuridissee caste-llanus de Godonin). Rok 1169 také dobře koresponduje s předpokladem, že hrad Hodonín byl patrně založen až v polovině 12. století. Kastelán Tvrdiše je uveden, hned po olomouckém biskupovi Janovi IV. Lysém (1157-1172) a kancléři olomoucké provincie Velišovi, jako jediný ze svědků jménem, ostatní se museli spokojit s prostým označením „...a četní jiní urození (et alii plures nobiles)...“ Tvrdiše tedy bezpochyby byl osobou váženou a uznávanou. O něm samotném sice mnoho nevíme, s dostatečnou mírou pravděpodobnosti jej však můžeme považovat za předka olomouckého komorníka Parduse a jeho bratří Sudomíra, komorníka břeclavského, Tvrdíše a Budiwoje. Jedná se o příslušníky rodu, jež jako své erbovní znamení užívali v lokti ohnutou obrněnou paži svírající kropáč (něm. Morgenstern). Kropáč byl jistým druhem palcátu mající podobu koule s dlouhými hroty nebo hřeby na krátké rukojeti. Ve starší literatuře bývá kropáč někdy nepřesně ztotožňován s řemdicem (na krátkém řetízku upevněná koule s hroty).

Sudomír z Veselí (1256)

Kastelánem na Hodoníně Tvrdiše zůstal snad až do roku 1174. Nejpozději ve druhé polovině toho roku však Hodonín opustil. Ve svědečné řadě na listině moravského úředního knížete Oldřicha (1134-1177), sepsané před 8. zářím 1174 pro kostel sv. Václava v Olomouci, již vystupuje jako kastelán na nedalekém hradě Podivín (Twrdsa castellanus de Podiuin). O něco výše nad ním jako svědek vystupuje také nový hodonínský kastelán Ratibor (Ratibor castellanus de Godonin). Změna postu a místa působení nebyla u úředníků zeměpanské správy ničím neobvyklým. O Ratiborovi toho bohužel víme ještě méně než o jeho předchůdci Tvrdišovi. Podle křestního jména bychom mohli usuzovat, že by snad mohl být předkem pozdějších pánů z Deblína (u Tišnova), u nichž se křestní jméno Ratibor vyskytovalo.

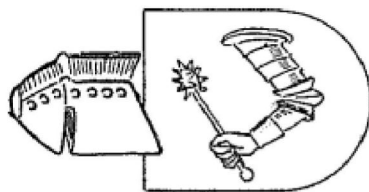
Stejně jako v případě Hodonína tak také v případě Podivína je Tvrdiše zdejším prvním historicky doloženým kastelánem. Jak dlouho zde setrval, není známo, po roce 1174 se totiž v pramenech více neobjevuje. Za jeho potomky můžeme považovat Sudomíra (připomínaný roku 1195, resp. 1207), Parduse (1209) a Tvrdíše (1209). Zda se jednalo o sourozence nebo pouze o osoby jinak blíže příbuzné (bratrance?), nelze spolehlivě rozhodnout. Podle postavení v rámci svědečné řady z nich nejlepší pozici zaujímá Sudomír, jenž je uveden v její první třetině, hned za olomouckým kastelánem Medlem. Sudomír je také s největší pravděpodobností otcem bratří Parduse (1228-1266), Sudomíra (1228/32-1264), Tvrdíše (1228/1234-1252) a Budiwoje (1256), významově i mocensky vůbec nejvyspělejší generace celého rodu.

Pardus a Sudomír se dokázali prosadit v královských službách, a to dokonce na těch nejvyšších postech. Pardus mezi lety 1247/50-1261/63 zastával vysoce prestižní úřad olomouckého komorníka, Sudomír byl v letech 1248-1256/61 komorníkem břeclavské provincie (k níž patřil i Hodonín). Oba se také velmi aktivně zapojili do kolonizace doposud pustého kraje kolem hraniční řeky Moravy (tzv. konfinia). Pardus se v roce 1249 psal po Vnorovách (Parduz camerarius Olomucensis de Wnorow). Listina, v níž je s tímto predikátem uveden, je sice falzum z doby okolo roku 1270, její věrohodnost však potvrzuje nezpochybnitelná angažovanost Tvrdišovců v regionu. Sudomír se nejpozději od roku 1256 psal po Veselí nad Moravou (Zudomiri de Wessl), přičemž zřejmě stál přímo u jeho vzniku. Do jisté míry to dokládá název zaniklé vsi Sudomírky, která splynula s veselským Předměstím. Stál také u počátků Sudoměřic a snad i Rohatce, po němž se v roce 1270 psal jeho syn Tvrdiše (Twrche de Rohaz).

Ladislav Hosák hodonínského kastelána Tvrdíše a jeho potomky považoval za příslušníky rodu z Horky (Horka nad Moravou, cca 7 km od Olomouce). Vycházel z předpokladu, že olomoucký komorník Pardus a Pardus z Horky, připomínaný mezi lety 1255-1287, jsou jedna a tatáž osoba. Z dochovaných pramenů však nic takového nevyplývá. Ba naopak je téměř jisté, že se jedná o dvě zcela různé osoby, které spolu navíc nemají vůbec nic společného. Tento Hosákův omyl byl ale následně zcela nekriticky přijat a dále šířen. Setkat se s ním bohužel můžeme i v literatuře z poslední doby (viz

VLADYKOVÉ Z MALENOVIC

Mikuláš z Malenovic (1321 – 1350)	Viknan z Malenovic (1348 – 1350)	Oneš z Malenovic (1337)	N z Malenovic (†1337popraven)	N z Malenovic (†1337 popraven)

např. 66. svazek Vlastivědy moravské - Veselsko).

K potomkům Sudomíra z Veselí pravděpodobně můžeme počítat také Mikuláše z Veselí (Nicolaum de Wezzel), připomínaného roku 1297. Potomky jeho bratra Parduse by snad mohl být v roce 1298 připomínaný Vznata ze Vnorov (Bznatta de Zdonorowe) a také Pardus ze Šardic, jenž byl v roce 1320 přísedním cúdy bzenecké. Všichni tři však již patřili ke generaci, která se svým předkům významově v žádném případě rovnat nemohla. Přibližně ve stejné době jako Pardus ze Šardic užívá erbu Tvrdišovců také vladyka Mikuláš z Malenovic (1321). Jeho příbuzenská vazba na ostatní Tvrdišovce ovšem zůstává nejasná. Vladykové z Malenovic později přesídlili na nedaleké Podhradí (1371), po němž se následně i psali. V lokti ohnutá obrněná paže svírající kropáč se objevuje ještě na erbu vladyků z Lubojat (1378 - komorník práva opavského Mikuláš) a snad i v roce 1359 připomínaného Sudka z Vitčic (u Kojetína).

Prameny a literatura:

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae II - V, edd. Antonii Boczek, Josef Chytil, Olomucii - Brunnæ, 1839 - 1850.

Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae I-V, edd. Gustav Friedrich, Zdeněk Kristen, Jindřich Šebánek, Sáša Dušková, Vladimír Janků, Jan Bistrický, Pragae - Olomucii 1904 - 2002.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II-III, ed. Josef Emler, Pragae 1882, 1890.

Čižmář, M.: *Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004, s. 239-240.

Novotný, B.: *Výzkum hradiště „Hrůdy“ u Sudoměřic nad Moravou*. In: *Sborník československé společnosti archeologické při ČSAV*, s. 61-81. Brno 1961.

Pokluda, Z.: *Dějiny malenovického hradu*. In: *Gottwaldovsko od minulosti k současnosti* 8/1986, s. 111-197.

Týž: *Tvrze na Zlínsku*. In: *Zlínsko od minulosti k současnosti* 12/1993, s. 115-243.

SEDLÁČEK, A.: *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty 4, Atlas erbů. Morava*, ed. V. Růžek, Praha 2003.

HODONÍNSKÁ "STARÁ" RADNICE

Masarykovo náměstí č. 27, čp. 0115, pč. 377

Miroslav Havlík

Město Hodonín bohužel nezdobí na náměstí domy se sgrafitovou výzdobou ani renesanční nebo barokní loubí. Bohatá historie města vás neosloví z oken, dveří a fasád domů, pohledů nehybných soch či světél a stínů z pouličních lamp v zákoutí uliček. Zůstává ukryta před zraky kolemjdoucích ve zdech, sklepech a půdách.

O to cennější je každý střípek historie, který nám odkryje i sebenepatrnější příběh. Nemusí psát zrovna velkou historii, aby nás poučil a obohatil. Některá místa jsou ochotna odhalit více, či méně ze svých tajemství. V tomto směru mezi ty nejbohatší v každém městě patří budova radnice.

Radnici obvykle najdeme v centru každého města. Poznáme ji zdaleka. Radniční věž a často i znak města nás z dálky zdraví a dává nám jasné sdělení, před kterou budovou právě stojíme.

O budově původní radnice bylo již psáno v minulém čísle Muzejního občasníku. Ve stručném přehledu historie se autor příspěvku Peter Futák věnoval především kamenné pamětní desce, která upomíná na nové vystavění této budovy v roce 1609.

Nejstarší pohled na radniční budovu známe z veduty města z 30. let 18. století. Dnešní dvoupatrová budova byla v 18. století pouze přízemní ozdobená třemi štíty a věží. V prostředním štítě byl zobrazen i znak města, štít se šestilistou růží, kterou nesla postava anděla. O dalších osudech radnice a velkém neštěstí roku 1746, které postihlo město Hodonín i samotnou radnici, se dovídáme ze zápisů měšťana Jakuba Kleina v nejstarší pamětní hodonínské knize.

Dne 3. měsíce června (1746) mezi desátou a jedenáctou hodinou před polednem padli naši spoluměšťani skrze nešťastný oheň, který vyšel od Jakuba Hlaváčka, jak byla řeč komínem, do velikého neštěstí. Tak začnouc od něho šel ten oheň až po Matěje Krejsu, pak odtud přenesl se na druhou stranu na komínčův dům, neb tak větr šel, a tak od něho vyhořeli všichni až i s panskou hospodou, tak že se počal již i hrubý most chytat, z druhé strany vyhořeli až po špitál na tom pořadí, na druhém pořadí po Jiříka Hubalíka. Od Tomáše Trávníčka přenesl se ten oheň k Jiříkovi Kazdovi. Karel Skočdopole a panská zahrada zůstala stát. Od každý ta strana, rathaus i s malými Rybáři, až po Jakuba Mička, všeci vyhořeli, krom některá chaloupka a varhaníkův kvartýr na Plesy zůstal stát. Z Malých Rybář přenesl se ten oheň do Židovského města nebo tak ten větr šel. Všeci židé i s panským kancelářem vyhořeli, tak že větším dílem, a skoro všem židům jejich domy do gruntů padly. U zámku u pana purkrabího jeho kvartýrů chytila se kůlna, ale ji zahasli. Stodoly hned od špitálu sousedům všechny do gruntu zhořeli. Ten den se trestil pátek před svatou trojicí.

Na vystavení zase domů darovalo se sousedům od poctivé obce z obecního lesa na podkrokovnice a svazky láníkovi 8 zl., půlláníkovi 6 zl. a podsedníkovi 5 zl. Vyhořeli tentokrát sousedů krom rathausa, pana kancelisty kvartýrů, fary, pana Contribučního, školy a hospody, láníků 6, půlláníků 15 a podsedníků 24, tak se zepsalo v rathausi, co škody mají, ale se jen mírně počítalo všichni spolu 41.519 zl.

Kniha pamětní města Hodonína anno 1619 (zápisy ze soudních sezení měst. rady a chronologické záznamy událostí primátora J. Kleina). SOKA Hodonín, fond AM-H, Archiv města Hodonína, inv. č. 295, folio 205.

Vyobrazení radnice na městské vedutě, 1728

Vyhořelá radnice se poté poměrně dlouhou dobu opravovala. O jedné z významnějších událostí opravy i zajímavých detailech z 8. dubna 1747 se dovídáme opět díky zápisu měšťana Jakuba Kleina.

Dne 8. (dubna 1747) o dvou hodinách z poledne dali jsme vytáhnout báni na věž na rathaus, dali jsme do ní nebožtíka slavné paměti císaře pana Karla Šestého celý groš a nyní panující nejmilostivější paní paní Marie Theresie královny Uherské a České jeden nový sedmák to jest 7 k. K tomu dvě svěcené svatého Lukáše cedulky a svatého Ignáce z Loyoly svěcený obrázek proti zlému povětrí. Byli přítom pan primátor Martin Pachnost, rychtář Antonín Lechner purkmistr Jiřík Kleybl, z Directorium Praheses Jakub Klein, radní Jan Max. Přitom jsme tam dali na památku list strany toho nešťastného ohně, který vyšel od Jakuba Hlaváčka, strany těch Cordonu, jak ty Linie nám kopali, strany toho moru v Uhrách, jak ten Brandenburg zde byl, item kdy jsme ty naše Privilegia našli a jak nám ta věc posavad zde, item zač obilí toho času bylo, též víno, maso, strava, který pán nad námi panoval, vrchnost, hejtman, pan farář, za kterých radních a počestný úřad, též který zednický mistr to stavěl, totiž Martin Pachnost, tesařský mistr Václav Oblouk spolu náš soused, jeho tesařský palír byl Karel Mikulík, ten tu báni na vrch postavil, i také tu celou práci vedl, těšilo se tenkrát tu sobotu po Veliké Noci.

Kniha pamětní města Hodonína anno 1619 (zápisy ze soudních sezení měst. rady a chronologické záznamy událostí primátora J. Kleina). SOKA Hodonín, fond AM-H, Archiv města Hodonína, inv. č. 295, folio 207a.

V září roku 1802 bohužel budova radnice znovu vyhořela společně s téměř celým městem. Po celkové přestavbě byla budova v roce 1822 předána svému účelu v podobě, jak ji známe dodnes.

V roce 1902 byly započaty práce na zcela nové budově radnice, která vznikla na místě původních masných krámů. V červenci 1904 pak byla nová radnice slavnostně předána městu a původní radnice dále sloužila městu.

V roce 1921 byla v Hodoníně založena Městská knihovna, která své sídlo získala právě v budově staré radnice. V roce 1923 byla provedena adaptace místností pro knihovnu včetně přístavby přízemního pravého křídla při radniční uličce pro sál veřejné čtení. V roce 1957 byly i obytné místnosti v patře adaptovány pro Lidovou knihovnu. Provedeny byly také nové zátěžové stropy nad přízemím, vyměněna okna a upraveno schodiště. V roce 1971 v budově stále sídlila knihovna pod názvem Okresní lidová knihovna. Po výstavbě nové knihovny na Národní třídě v roce 1986 zůstala budova staré radnice opět v užívání města. V budově sídlily různé odbory města a město těchto prostorů začalo využívat i komerčně.

V roce 2009 byla zahájena velká rekonstrukce budovy, aby mohla tato významná hodonínská stavba sloužit městu Hodonínu jako Regionální centrum.

Budova radnice v době protektorátu.

Deska umístěná v budově radnice, dnešního regionálního centra.

Prusko rakouská válka na Hodonínsku

Jiří Synek

I. Prusko-rakouská válka roku 1866

Prusko-rakouská válka v roce 1866 byla vyvrcholením soupeření Rakouska a Pruska o vliv nad Německým spolkem, vytvořeným v roce 1815 z několika desítek německých států. Pruský kancléř Otto von Bismarck usiloval o sjednocení těchto států pod pruskou hegemonií a vznik silného německého státního útvaru. Tohoto cíle chtěl dosáhnout za každou cenu, třeba i „krví a železem“. Tomu však stálo v cestě Rakousko císaře Františka Josefa I. Všechna diplomatická jednání byla předem odsouzena k nezdaru, a tak Prusko vyhlásilo 21. června 1866 Rakousku válku.

Pruské vojsko bylo rozdělené do tří armád¹ (I. armáda prince Bedřicha Karla, Labská armáda generála Herwartha von Bittenfelda a II. armáda korunního prince Bedřicha Viléma) v celkovém počtu přibližně 250 000 mužů a 790 děl. Na území Čech vtrhli Prusové 23. června 1866, když před tím ještě napadli Sasko, jež bylo rakouským spojencem. Plán útoku vypracoval významný stratég, náčelník pruského generálního štábu, generál pěchoty Helmut von Moltke. Polního tažení se účastnil i pruský král Vilém I.

Rakouská Severní armáda pod velením polního zbrojmistra Ludvíka von Benedeka čítala celkem 230 000 mužů a 740 děl. Většina bojů se odehrála na území východních a severovýchodních Čech a kromě rakouského vítězství v bitvě u Trutnova 27. června znamenaly první boje pro rakouskou armádu jen řadu porážek a těžkých ztrát. K významným bitvám došlo 27. června u Náchoda, Trutnova a 28. června u České Skalice, dále následovaly drobnější šarvátky u Mnichova Hradiště a Rubínovic a 29. června u Jičina, Svinišťan a Dvora Králové nad Labem. Pruské armády, dosud odděleně postupující do nitra Čech, se spojily a polní tažení vyvrcholilo 3. července celodenní bitvou u Hradce Králové. V ní bylo rakouské vojsko poraženo, i přes počáteční úspěchy a muselo se dát na ústup k Vídní a Olomouci, přičemž bylo pronásledováno předvoji pruské armády. Na území Moravy pak došlo k několika srážkám jednotlivých oddílů (např. u Tišnova 11. 7.), větší bitva se strhla 15. července u Tovačova, po němž muselo rakouské vojsko dále ustupovat přes řeku Moravu.

22. července byla v Mikulově zahájena jednání o příměří a ještě okolo poledne tohoto dne byl v průběhu bitvy u dnešní Bratislavy-Lamače vyhlášen klid zbraní. Mírová smlouva, která ukončila tuto krátkou, ale mimořádně krvavou válku, byla podepsána 23. srpna v Praze.

Porážka Severní armády byla tak velká, že vítězství rakouské Jižní armády pod velením arcivévody Albrechta nad italskou armádou (pruským spojencem)

Generálporučík August Wilhelm von Horn, velitel pruské 8. pěší divize (T. Fontane, 1870)

dne 24. června v bitvě u Custozy ani rakouské vítězství nad italskou flotilou dne 20. července u ostrova Vis u chorvatského pobřeží již nemohlo nic změnit. Rakousko muselo vystoupit z Německého spolku, ztratilo Holštýnsko, Lombardii a Benátsko a muselo zaplatit nemalé válečné reparace.

Celkové ztráty činily na straně Rakouska přibližně 75 000 vojáků (mrtví, ranění, pohřešovaní a zajatí), Prusové ztratili asi 16 500 mužů. Ztráty ve významnějších bitvách polního tažení roku 1866 v Čechách a na Moravě shrnuje následující tabulka.²

Zaniklý pruský pomník na městském hřbitově v Hodoníně – přední strana (fotografie pořízena v zimě 1942/1943)

Ztráty saské armády, která stála po boku rakouských vojsk v bitvách u Jičina a Hradce Králové, činily v bitvě u Jičina 26 důstojníků a 566 mužů a v bitvě u Hradce Králové 55 důstojníků a 1 446 mužů.³

Bitvy	Rakouské ztráty			Pruské ztráty		
	Důstojníci	Mužstvo	Koně	Důstojníci	Mužstvo	Koně
Náchod (27. 6.)	232	5 487	432	62	1 060	222
Trutnov (27. 6.)	191	4 596	109	56	1 282	78
Česká Skalice (28. 6.)	205	5 372	197	62	1 307	27
Rubínovice a Rokytník (28. 6.)	123	3 696	57	28	691	5
Mnichovo Hradiště (28. 6.)	20	1 634	29	8	333	0
Svinišťany (29. 6.)	39	1 411	90	15	379	18
Jičín (29. 6.)	184	4 714	222	71	1 485	56
Dvůr Králové n. L. (29. 6.)	23	597	49	2	68	0
Hradce Králové (3. 7.)	1 372	42 988	6 140	360	8 812	939
Tovačov (15. 7.)	49	13 11	219	12	233	123
Lamače (22. 7.)	18	471	57	8	199	59

Příčiny rakouské porážky byly často spatřovány pouze v technické převaze pruských pušek nad rakouskými (pruská zadovka - jehlovka systému Dreyse a rakouská předovka systému Lorenz). K pruskému vítězství však přispělo především pružnější nasazování jednotek (často ve formě střeleckých řetězů) využívajících terénních krytů proti rakouským útokům na bodák v sevřených masách v otevřeném terénu, které byly snadným cílem pro pruskou rychlopalbu a jejichž útoky byly často rozbity dříve, než se mohly k pruským jednotkám přiblížit na dosah bodáku. Na výsledku bojů pak již nic nemohla změnit udivující statečnost rakouských (v mnohonárodnostní rakouské říši tedy i českých, moravských, uherských, polských, rumunských i italských) vojáků ani vysoká kvalita rakouského jezdeckta a naprostá kvalitativní převaha dělostřelectva, které přesnou palbou působilo pruským jednotkám citelné ztráty a v závěru bitvy u Hradce Králové často až do krajního sebeobětování hájilo ústup rakouské armády.

2. Boje na Hodonínsku

V první polovině července procházely Hodonínem části rakouského vojska, které ustupovalo za řeku Moravu. V patách jim byl předvoj pruské armády. Ve dnech 13. a 14. července došlo v širším okolí Čejče k drobným šarvátkám rakouských jízdních hlídek pod velením rytmistra Lübkeho s předsunutými pruskými hlídkami. Den nato (15. července) rakouské oddíly ustoupily přes Mutěnice k Hodonínu. V okolí města se objevil oddíl 150 pruských hulánů od durynského hulánského pluku č. 6 a oddíl zákopníků z pruské 8. pěší divize generálporučíka von Horna, který byl vyslán k Hodonínu, aby zde přerušil železniční trať a telegraf. Z Holíče se ihned do Hodonína přesunuly dvě setniny rakouského 79. pěšího pluku pod velením majora Resiče a zajistily přechody přes Moravu. Pruské jednotky se tak musely vrátit zpět do Klobouk, odkud ráno vyrazily.⁴

16. července se pruské vojsko k Hodonínu vrátilo v plné síle. Nejprve jednotky pruské 8. pěší divize zahnal za Moravu slabé rakouské oddíly a pak jejich část pronásledovala Rakušany k Holíči, kde došlo na několika místech ke krátkým bojům.⁵

Zaniklý pruský pomník na městském hřbitově v Hodoníně
- zadní strana (fotografie pořízena v zimě 1942/1943)

Pomník vojáků Rudé armády (zbytek původního pruského pomníku)
za hodonínskou radnicí (stav v roce 2007)

3. Hodonín za pruské okupace

Pruská armáda obsadila Hodonín 16. července 1866. Nejprve to byly oddíly 8. pěší divize generálporučíka von Horna (v bitvě u Hradce Králové tato divize prodělala těžké boje o obec Sadová a les Holá), z té však část postupovala dál v patách ustupující rakouské armády k Bratislavě. Na její místo přišly další jednotky. Informace o tom, které vojenské jednotky se v Hodoníně v průběhu pruské okupace vystřídal, jsou však jen kusé. Ze záznamů o úmrtí pruských vojáků víme, že se zde nacházely jednotky V. armádního sboru generála pěchoty von Steinmetze (7. granátnický pluk, 37. fyzilírský pluk, pěší pluky č. 46, 47, 52 a 58, 5. myslivecký prapor, 5. pluk polního dělostřelectva, 5. pionýrský prapor), které sváděly těžké boje například v bitvách u Náchoda a České Skalice. Dále se zde objevily jednotky jezdecké divize generálmajora von Hartmanna (2. tělesný husarský pluk, 10. hulánský pluk a 1. kyrysnický pluk), které bojovaly například u Tovačova, a jednotky 5. pěší divize generálporučíka von Tümplinga (12. granátnický pluk a 18. pěší pluk), které mimo jiné bojovaly u Jičina.⁶

Dle farní kroniky přišlo prvního dne přibližně 10 000 pruských vojáků⁷ a část se jich ubytovala přímo ve městě. Všechny domy byly přeplněné, vojáci byli ubytováni ve veřejných budovách i v tabákové továrně. Obyvatelstvo města mělo povinnost Prusy vyživovat, a že to nebyl jednoduchý úkol, to nám dokládají záznamy z kronik obcí po celé Moravě. Prusové se totiž vyznačovali zvláště velikou „žravostí“, jedli a pili vše ve vrchovaté míře. Není se co divit, že se po jejich odchodu rozšířilo rčení „Žereš jak Prajz“.

Prusové obyvatelstvu brali vše, co se jim hodilo, v obchodech a hospodách se nechali obsluhovat bez placení, okolní obce byly navíc nuceny poskytovat vojsku koňské přípraze a povozy. Větších rekvizic byl Hodonín ušetřen hlavně díky tomu, že Prusům padly do rukou bohatě zásobené vojenské sklady a tabáková továrna, ze kterých se k jednotkám do širokého okolí rozváželo seno, oves, obilí, mouka a tabák.

Po podepsání pražského míru začala pruská vojska Moravu pozvolna opouštět, poslední prušští vojáci Hodonín opustili až 10. září 1866.⁸

4. Epidemie cholery

V průběhu pruské okupace začala v Hodoníně řadit cholera, která vypukla nejprve u pruských vojáků a postupně se přenesla i na domácí obyvatelstvo. Cholera, infekční průjemové onemocnění způsobované bakterií vibrio cholerae, se projevovala těžkými průjmy, rychlým vysílením organismu a velkou úmrtností, která se pohybovala okolo 50 % nakažených. V roce 1866 nebyl ještě rozpoznán původ této nemoci, neexistovaly proti ní žádné účinné léky a lékaři byli v boji s tímto onemocněním bezmocní. A tak byla pro boj s cholerou užívána celá škála léčiv a přípravků, jako je hořčičný líh, kafr, čpavek, opium, anýzový olej, ale i chlorid rtuťný. Na zmírňování neuhasitelné žízně byla používána sodová voda nebo ledové kuličky. Někteří lékaři zakazovali pití alkoholu, jiní doporučovali horké obklady, teplou vodu nebo čaj.⁹ Všechny tyto prostředky však nemoc neléčily a přežití jedince záviselo spíše na jeho odolnosti a péči, která mu byla věnována. Jedinou skutečně účinnou zbraní proti choleře tak zůstala desinfekce, pro kterou

se používala zelená skalice, kyselina solná a chlorové vápno.

První obětí cholery v Hodoníně byl pruský voják Julius Kapulan, který zemřel 23. července. První obětí z řad obyvatel města byl dělník v tabákové továrně Josef Springer, který zemřel 25. července.¹⁰ V srpnu nemoc přešla do epidemie a nemocných stále přibývalo. Informace o celkových počtech obyvatel, kteří podlehl choleře, se v jednotlivých pramenech liší. V. Novák jich uvádí 87,¹¹ ve farní kronice je záznam o 203 mrtvých.¹² Z matriky zemřelých farnosti Hodonín vyplývá, že zemřeli, u kterých je jako příčina úmrtí uvedena cholera, byli v červenci 3, v srpnu jich bylo už 112, v září 78 a v říjnu, kdy nemoc konečně ustoupila, opět tři (celkem tedy 196). Cholera si tak v roce 1866 mezi obyvateli Hodonína vybrala skutečně krutou daň.¹³

Oběti cholery z řad obyvatel města byly pohřbívány na tehdejší městském hřbitově, který se nacházel v místech dnešního parku mezi Národní třídou a ulicí Svatopluka Čecha. Hřbitov byl na konci 19. století zrušen, jedinou památkou, která upomíná na jeho existenci je barokní kaple sv. Kříže z roku 1720, která se nachází za zimním stadionem.

Podobně jako v Hodoníně umírali na cholera obyvatelé většiny ostatních obcí na Moravě. Pouze pro ilustraci uvádíme počty zemřelých v několika obcích v bezprostředním okolí Hodonína:

Čejč	44
Těšice	71
Lužice	78
Mikulčice	28?
Rohatec	40-50

Velké množství obyvatel zemřelo i v Mutěnicích nebo Sutoměřicích. V celé rakouské říši si epidemie cholery vyžádala přibližně 120 000 mrtvých, v Čechách to bylo 30 000 a na Moravě 50 000 obětí.¹⁴

5. Zaniklý pruský pomník na hodonínském hřbitově

Dle matriky hodonínské farnosti zemřelo v červenci 1866 celkem 34 pruských vojáků a v srpnu dalších 24. Poslední z nich, voják Zielinski, zemřel 27. srpna.¹⁵ Údaje o celkovém počtu pruských vojáků, kteří v Hodoníně podlehl choleře, se v jednotlivých pramenech opět liší. Tak V. Novák¹⁶ uvádí celkem 67 vojáků, farní kronika dokonce 70.¹⁷ Spolehlivé záznamy v matrice zemřelých fary Hodonín máme však o úmrtí pouze 58 pruských vojáků.¹⁸

V matrice zemřelých hodonínské farnosti jsou uvedeni i tři rakouští vojáci, kteří zde také zemřeli na cholera. Jsou to Josef Walek (vojín 3. pěšího pluku, zemřel 1. října 1866), Franz Matura (vojín 72. pěšího pluku, zemřel 5. října) a Josef Nagy (husar 12. husarského pluku, zemřel 22. října).¹⁹ Tito vojáci byli s největší pravděpodobností pohřbeni na starém hřbitově u kaple sv. Kříže, jejich hroby však zanikly.

Zemřelí prušští vojáci byli pohřbíváni na prozatímním pruském vojenském hřbitově, který se nacházel za cihelnou ve směru na Mutěnice²⁰ (dnes nádvoří firmy Cihelna Hodonín, s. r. o., závod I, na ulici Brněnská). Podle farní kroniky bylo šest pruských vojáků pohřbeno také na městském hřbitově,²¹ tuto informaci však již dnes není možné ověřit.

V roce 1904 bylo z důvodu vzrůstajícího objemu výroby nutné rozšířit areál cihelny, a tak byl pruský

vojenský hřbitov se souhlasem okresního úřadu zrušen. Ostatky zde pohřbených pruských vojáků byly exhumovány a přeneseny do společného hrobu na nově vznikajícím městském hřbitově, který se nachází na okraji města Hodonína, na pravé straně silnice na Rohatec (ulice Purkyňova). Nad tímto společným hrobem byl na náklady majitelů cihelny Fritze Redlicha a jeho bratra Karla zřízen honosný vojenský pomník.²² Dle dochovaných fotografií stál pomník na centrální hřbitovní uličce, asi 50 m od hřbitovní kaple.

Na cihelném základě spočíval masivní stupeň o rozměrech 315 x 126 x 35 cm sestavený z bloků černého leštěného mramoru a na něm umístěný trojúhelníkový podstavec z téhož materiálu. Z něho vystupovala centrální část ve tvaru kvádrů vyrobená pravděpodobně z bílého mramoru. Po obou stranách centrální části byl vztyčen černý mramorový sloup na kvádřovém podstavci z bílého mramoru. Na těchto kvádřových podstavcích bylo umístěno celkem šest mramorových nápisních desek o rozměru 75 x 55 cm se jmény 57 pohřbených vojáků, jejich hodnostmi a vojenskými jednotkami, ke kterým patřili. Pomník byl ukončen trojúhelníkovou vrchní částí z bílého mramoru a masivním křížem z téhož materiálu. Celková výška pomníku včetně kříže dosahovala 3,94 m. Na přední straně centrální části pomníku byl umístěn velký reliéf orlice s korunou nad hlavou. Na zadní straně byl černými písmeny vyveden nápis:

ZUR . ERINNERUNG
AN . DIE . IM . JAHRE
1866
HIER . ZUR . EWIGEN
RUHE . BESTATTETEN
PREUSSISCHEN
KRIEGER

GEWIDMET VON CARL REDLICH
UND FRITZ REDLICH

Volný překlad tohoto nápisu zní:

„Na památku v roce 1866 zde na věčný odpočinek pohřbených pruských vojáků / Věnováno Karlem Redlichem a Fritzem Redlichem“

Na nápisních deskách pomníku nebyl uveden poslední zemřelý - vojnín Zielinski ze 3. granátnického pluku. V období po roce 1918 do poloviny druhé světové války nebyla s největší pravděpodobností údržbě pomníku věnována přiměřená pozornost. Z korespondence mezi vládním komisařem pro Hodonín JUDr. Hermannem Bössem a Památkovým úřadem pro Moravu a Slezsko v Brně z období od listopadu 1942 do června 1943, která se dochovala v hodonínském archívu, vyplývá, že v závěru roku 1942 se již pomník nacházel v havarijním stavu. Pravděpodobně došlo k sedání cihelného základu pomníku a následně k posunům jednotlivých kamenných bloků, ze kterých byl pomník postaven, takže hrozilo jeho zřícení. Vládní komisař Böss uspořádal nabídkové řízení na opravy, kterého se zúčastnily tři hodonínské kamenické firmy (kamenosochařství - Rudolf Růžička, firma Vladimír

Štábla a firma Jaroslav Kocourek), zajistil vypracování projektové dokumentace pomníku a snažil se z různých zdrojů zajistit financování oprav. Náklady na opravu pomníku byly vyčísleny na cca 35 000 korun, tyto peníze se však nepodařilo shromáždit. Nakonec Památkový úřad v Brně konstatoval, že po skončení války dojde k opravám všech vojenských památek, bude tedy opraven i hodonínský pomník.²³

Hrob generálporučíka Karla Friedricha von Clausewitze v Čejči (foto autor 2007)

Je jasné, že k tomu však již nedošlo. V červenci 1945 bylo na území města Hodonína započato s exhumací ostatků vojáků Rudé armády, kteří padli při osvobozovacích bojích 12.-13. dubna 1945. Ostatky jedenácti vojáků byly uloženy do hromadného hrobu vybudovaného za hodonínskou radnicí. Vystal však problém, jak rychle zajistit pomník na tento nový hromadný hrob. Jako nejvhodnější zdroj materiálu byl určen právě pruský pomník z roku 1904 nacházející se na městském hřbitově. Pruský pomník byl tedy rozebrán a jeho spodní stupeň a trojúhelníkový podstavec byl použit k výstavbě pomníku vojáků Rudé armády, který byl slavnostně odhalen 30. 7. 1945. Ostatní části pruského pomníku včetně šesti nápisních desek byly zničeny.²⁴

Pomník vojáků Rudé armády se dnes stále nachází v parku mezi hodonínskou radnicí a záměčkem (sídlo Masarykova muzea), v blízkosti křižovatky ulic Anenská, Jánošíkova a Národní třída. Po původním pruském pomníku nezůstaly na městském hřbitově žádné stopy. Je velká škoda, že tato významná a v oblasti Hodonínska jedinečná památka na prusko-rakouskou válku roku 1866 nepřežila do dnešních dnů.

6. Památky na rok 1866 na Hodonínsku a v Jihomoravském kraji

Nejvýznamnější památkou na prusko-rakouskou válku roku 1866 na Hodonínsku je hrob generálporučíka Karla Friedricha Wilhelma von Clausewitze, velitele pruské 2. pěší divize, v Čejči, který zde zemřel dne 31. 7. 1866 na cholery. Náhrobek tvořený pískovcovou základní deskou ohraničenou litinovým ozdobným oplocením se nachází v parčíku uprostřed obce, nedaleko od kaple sv. Vendelína.

V průběhu prusko-rakouské války roku 1866 zemřelo na území dnešní České republiky celkem pět pruských generálů. V převážné většině to bylo na následky epidemie cholery. Pouze generálporučík Hiller von Gärtringen, velitel pruské 1. gardové pěší divize, padl v boji – v bitvě u Hradce Králové. Hroby tří z těchto pěti generálů se nedochovaly. V současné době již existují pouze hroby generálporučíka Gärtringena na pruském hřbitově u obce Chlum poblíž Hradce Králové a generálporučíka Clausewitze v Čejči u Hodonína. Z tohoto pohledu se tedy obec Čejč může pyšnit jedinečnou památkou na válečný rok 1866.

Hrob generálporučíka Clausewitze je prakticky jedinou památkou na prusko-rakouskou válku v hodonínském okrese. Mezi další památky na válečný rok 1866 můžeme zařadit ještě boží muka na Horním konci v Sudoměřicích, u kterých bylo pohřbeno 40 pruských vojáků, nebo kapli sv. Rocha na tzv. Kerchůvku v Mutěnicích, kde byly v letech 1832, 1855 a 1866 pohřbívány oběti cholery z řad obyvatel obce. Samozřejmě, že existovalo velké množství jednotlivých i hromadných hrobů obětí cholery, ty se však do dnešní doby většinou nedochovaly (jednalo se v drtivé většině o prosté dřevěné kříže, které podlely zubu času, případně byly náhrobky zničeny při rušení či přestavbách hřbitovů).

Hrob v Čejči je zároveň jednou z mála památek na válku roku 1866 v Jihomoravském kraji. Kromě něj můžeme uvést například skupinu pomníků na Ústředním hřbitově v Brně, pískovcový kříž na hromadném pruském hrobě v Břeclavi, zdobený litinový kříž na hrobě pruského kyrysníka v Ivani, pomník na pruských hrobech ve Znojmě či skupinu pomníků na pruském choleroém hřbitově v Mikulově.

7. Péče o památky z válečného roku 1866

Prusko-rakouská válka po sobě zanechala velké množství památek vojenské funerální architektury – od prostých křížů a pískovcových pyramid na jednotlivých i hromadných hrobech přes honosné pomníky vojenských jednotek, které se účastnily bojů, až po celé vojenské hřbitovy. Těchto památek se na celém území naší republiky nalézá přibližně okolo 1 300. V převážné většině jsou spjaté přímo s jednotlivými bitvami ve východních a severovýchodních Čechách (Královéhradecko, Náchodsko, Trutnovsko, Jičínsko, Českoskalicko a další), v menší míře jsou zastoupeny památky na oběti cholery, které jsou nejrozšířenější na Moravě.

Toto velké množství památek vyžadovalo náležitou péči, bez ní by časem podlely zkáze, a tak byl v roce 1888 Janem Nepomukem Steinským založen první spolek,²⁵ jehož cílem byla právě ochrana těchto památek. Brzo začaly vznikat podobné spolky i na ostatních bojištích a jejich aktivity se těšily podpoře široké veřejnosti, armády i státního aparátu. Činnost těchto spolků byla výrazně omezena oběma světovými válkami a především rozpadem Rakouska-Uherska v roce 1918. Roku 1951 byla spolková činnost násilně ukončena a veškerý majetek byl zabaven státem. Jednotlivci, kteří se i poté starali o chátrající památky na válečný rok 1866, byli často komunistickým režimem perzekuováni a v jejich činnosti jim bylo všemožně bráněno.

V roce 1990 vznikl Komitét pro udržování památek z války roku 1866, který je občanským sdružením. V současné době má Komitét 1866 přibližně 130 členů a jeho aktivity zahrnují péči o válečné hroby a pomníky z roku 1866, podporu rozvoje cestovního ruchu na bojištích z roku 1866, publikační a popularizační činnost a spolkovou činnost. Komitét 1866 ve spolupráci s dalšími institucemi realizuje na jednotlivých bojištích výstavbu naučných stezek a cyklotras, spolupodílí se na organizaci vzpomínkových akcí ve výroční dny jednotlivých bitev, kterých se účastní tradiční historické jednotky a vydává vlastní časopis *Bellum 1866*.²⁶ Vlastníkům jednotlivých památek na válku roku 1866 pomáhá se získáváním dotací na jejich opravu. V současné době například spolupracuje s obcí Čejč na přípravě dokumentace pro získání dotace na restaurování náhrobku generálporučíka von Clausewitze.

Poznámky

- 1) Kol. aut.: *Komitét 1866, Péče o válečné památky v běhu staletí*, Hradec Králové, 2003, s. 10
- 2) Österreichs Kämpfe im Jahre 1866, Band III, Wien, 1868, příl. s. 13-38, 48-49; Österreichs Kämpfe im Jahre 1866, Band IV, 1869, příl. s. 6-12; Kol. aut.: *Průvodce po bojišti u Hradce Králové z roku 1866*, Hradec Králové, 1996, s. 10-11.
- 3) Österreichs Kämpfe im Jahre 1866, Band III, Wien, 1868, příl. s. 46-47.
- 4) Jedlička, O.: *Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866*, díl III., Pardubice, 1883, s. 45.
- 5) Tamtéž, s. 45-46.
- 6) Moravský zemský archiv Brno, fond: E 67, Matrika zemřelých fary Hodonín 1844-1870, inv. č. 5330, fol. 465-481.
- 7) Novák, V.: *Vpád Prusů do Hodonína*, Zrnka a zrníčka z dob dávných i nedávných.
- 8) Novák, V.: *Vpád Prusů do Hodonína*, Zrnka a zrníčka z dob dávných i nedávných.
- 9) Bouda, L.: *Cholera na Moravě r. 1866*, Vlastivědný věstník moravský, č. 2, s. 207-208.
- 10) MZA, fond: E 67, Matrika zemřelých fary Hodonín 1844-1870, inv. č. 5330, fol. 465.
- 11) Novák, V.: *Kolik lidí umřelo v Hodoníně na cholery za prajské vojny?*, Zrnka a zrníčka z dob dávných i nedávných. Kulturní kalendář města Hodonína, květen 1967, s. 7.
- 12) Novák, V.: *Vpád Prusů do Hodonína*, Zrnka a zrníčka z dob dávných i nedávných. Kulturní kalendář města Hodonína, květen 1968, s. 23.
- 13) MZA, fond: E 67, Matrika zemřelých fary Hodonín 1844-1870, inv. č. 5330, fol. 465-497.
- 14) Bělina, P. – Fučík, J.: *Válka 1866*, Praha, 2005, s. 586.
- 15) MZA, fond: E 67, Matrika zemřelých fary Hodonín 1844-1870, inv. č. 5330, fol. 481.
- 16) Novák, V.: *Kolik lidí umřelo v Hodoníně na cholery za prajské vojny?*, Zrnka a zrníčka z dob dávných i nedávných. Kulturní kalendář města Hodonína, květen 1967, s. 7.
- 17) Novák, V.: *Vpád Prusů do Hodonína*, Zrnka a zrníčka z dob dávných i nedávných. Kulturní kalendář města Hodonína, květen 1968, s. 23.
- 18) MZA, fond: E 67, Matrika zemřelých fary Hodonín 1844-1870, inv. č. 5330, fol. 465-481.
- 19) Tamtéž, fol. 493-495.
- 20) SOKA Hodonín, fond: Archiv města Hodonína, inv. č. 993. Korespondence mezi kanceláři vládního komisaře pro Hodonín a Památkovým úřadem v Brně z let 1942-1943. Kol. aut.: *Hodonín – Minulost a socialistická přítomnost města*, Brno, 1979, s. 210.
- 21) Novák, V.: *Vpád Prusů do Hodonína*, Zrnka a zrníčka z dob dávných i nedávných.
- 22) Kulturní kalendář města Hodonína, květen 1968, s. 23.
- 23) SOKA Hodonín, fond: AM-H, inv. č. 993, Korespondence mezi kanceláři vládního komisaře pro Hodonín a Památkovým úřadem v Brně z let 1942-1943.
- 24) Tamtéž.
- 25) SOKA Hodonín, fond: MěNV-H, inv. č. 41, Pamětní kniha města Hodonína č. 4.
- 26) Kol. aut.: *Komitét 1866, Péče o válečné památky v běhu staletí*, Hradec Králové, 2003, s. 22.
- 27) Tamtéž, s. 72-74.

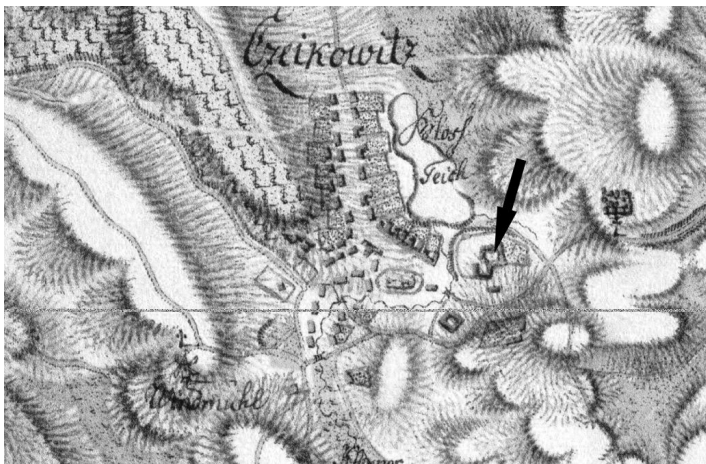
Záchranný archeologický výzkum na čejkovickém zámku v roce 2006

František Kostrouch - Zdeňka Šůvová

Úvod

Obec Čejkovice (Jihomoravský kraj, okr. Hodonín) se nachází 14 km severozápadně od Hodonína. Z geomorfologického hlediska leží obec v Šardické pahorkatině, která je tvořena mírně zvlněným reliéfem s četnými plošinami, široce zaoblenými hřbety a mělkými rozevřenými údolními úvalovitým profilem. Podloží je zde zastoupeno panonskými jíly, písky, místy šterky; svrchní vrstvy často tvoří pleistocénní spraše.¹

První písemné zprávy o Čejkovicích pocházejí z roku 1248, tehdy korutanský kníže Oldřich věnoval čejkovickým templářům čtyři dvory v Rakvicích. Zpráva rovněž svědčí o existenci komendy, kterou templáři zbudovali někdy ve třicátých letech 13. století, nejčastěji je uváděn rok 1237. Koncem 13. století byly Čejkovice patrně sídlem hlavního zemského komtura Ekka.

Čejkovice. Situace zámku na mapě z 2. poloviny 18. století.

Éra rytířského řádu končí rokem 1312, kdy je řád obviněn z kacířství a zrušen. Tak končí rovněž více jak 70leté působení templářů v Čejkovicích. Majetek čejkovických templářů přešel pak do držení pánů z Lipé, z následujících držitelů lze jmenovat pány ze Šternberka, ze Zástřizl, z Kunštátu, z Víckova. Od druhé poloviny 16. století je tvrz již nazývána zámek. Po konfiskaci se čejkovický zámek dostává do rukou olomouckých jezuitů (1624–1773). Po zrušení řádu byly Čejkovice připojeny k hodonínskému panství. Od roku 1921 je vlastníkem čejkovického sídla Československá republika.²

Dějiny výzkumů

Na čejkovickém zámku byl při jeho celkové rekonstrukci proveden v letech 1978–1980 poměrně rozsáhlý archeologický výzkum, který nebyl dosud řádně zpracován a jeho předběžné výsledky jsou rozporuplné. Zpracování jednotlivých etap výzkumu je obsaženo ve stručných zprávách³ a publikováno v krátkých článcích.⁴ Stavebně historický průzkum SÚRPMO byl na zámku rovněž proveden počátkem 80. let. Poslední publikovaný pokus o nástin vývoje čejkovického sídla provedl Miroslav Plaček.⁵

Okolnosti, průběh a metoda výzkumu

Podnětem k provedení záchranného archeologického výzkumu byly zemní práce při rekonstrukci komunikace v zámeckém areálu. Rekonstrukcí byl dotčen především prostor hlavního nádvoří. Záchranný archeologický výzkum prováděný formou dohledu byl zahájen dne 25. května 2006 a pokračoval souběžně s postupem zemních a výkopových pracích v květnu a červnu 2006. Výsledky celého výzkumu byly shrnuty v nálezové zprávě. V rozporu se schválenou projektovou dokumentací, která řešila pouhé zpevnění ploch a výstavbu drenážního systému, došlo k celkové rekonstrukci inženýrských sítí v prostoru nádvoří.⁶

Kontrolovány byly všechny výkopy otevřené v den návštěvy. Hlavní pozornost byla soustředěna na výkopy pro kanalizaci, které dosahovaly nejhlubší úrovně. Zvýšená pozornost byla rovněž věnována celkové skryvce nádvoří prováděné do hloubky až 50 cm. Při ní byla obnažena tmavě zbarvená plocha s koncentrací středověkých nálezů. Pro správnou interpretaci nálezu byla v její západní části položena zjišťovací sonda 1. Exkavace byla v sondě prováděna standardní archeologickou metodou postupného odkryvu po přirozených vrstvách, tj. od nejmladší vrstvy až na podloží. Všechny zjištěné stratigrafické jednotky byly podrobeny formálnímu deskriptivnímu. V závěrečné fázi následovala podrobná dokumentace.

Čejkovice. Vyznačení kontrolovaných výkopů na nádvoří a pozitivních situací s objeveným zdivem na plánu M. Plačka.

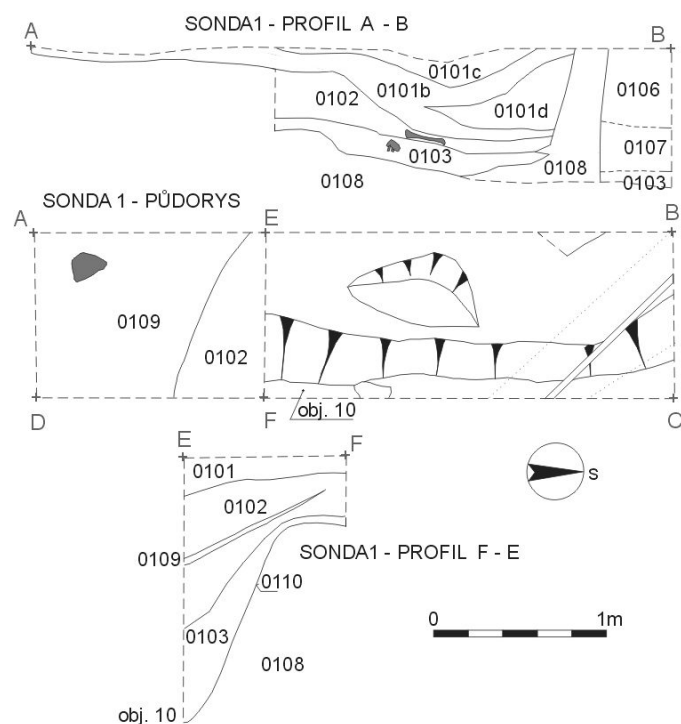
Při kontrolách bylo postupně zjištěno 6 pozitivních situací včetně sondy 1 (obr. 2). I v těchto případech byly všechny stratigrafické jednotky popsány. Po dokumentaci reprezentativních profilů byly vrstvy ovzorkovány pro potřeby datace. V situacích s negativním zjištěním byl v terénu proveden zevrubný popis stratigrafie půdních profilů s důrazem na sledování půdních znaků a vlastností.

Rozbor terénní situace

Pozitivní archeologické situace byly zjištěny pouze v prostoru nádvoří. Jedná se celkem o 6 situací, které byly podrobně dokumentovány. V poslední pozitivní archeologické situaci byla položena zjišťovací sonda 1.

Sonda 1

Sonda 1 o rozměrech 3,5 x 1 m byla situována v místech, kde skryvka odhalila tmavě zbarvenou plochu s četnými zlomky keramiky. Sonda byla orientována severojižním směrem, vzdálenost od jižní a východní dvorní stěny pak byla shodná a dosahovala 10,9 m. V ploše a zejména na profilech byla zjištěna následující stratigrafie (obr. 3).

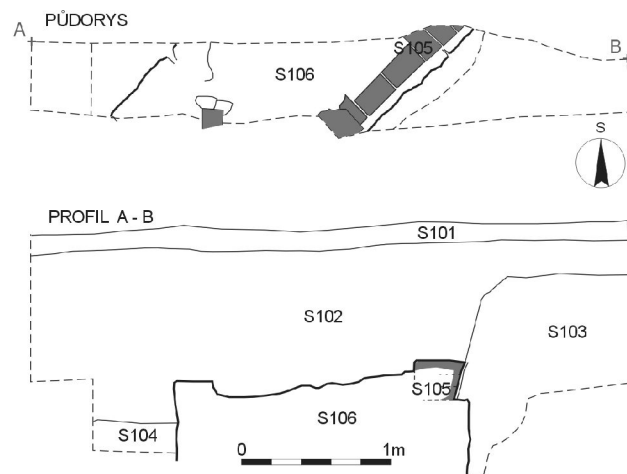
Čejkovice. Sonda 1.

Do podloží (0108), které tvořila žlutá spraš, se zahluboval objekt se šikmými stěnami (0110). Sondou se podařilo odhalit pouze část jeho západní stěny. Horní hrana byla oblá a nacházela se 40-70 cm pod úrovní terénu, dna objektu nebylo sondou dosaženo. Objekt byl vyplněn heterogenní výplní, kde stratigraficky nejstarším kontextem byla hnědošedá spraš s nahodilými lidskými kostmi. Tato vrstva dosahovala v dolní partii mocnosti až 60 cm, přičemž necelými 10 cm pokračovala i mimo objekt západním směrem. Dále následovala v jižní části sondy vrstva hnědošedého

prachovitého písku s nahodilými uhlíky, která obsahovala tenkou kamenitou mikrovrstvu. Na ní spočíval homogenní kyprý hnědý prachovitý písek s četným obsahem keramiky a zvířecích kostí, který byl překryt heterogenní hnědočernou prachovitou hlinou opět s četným výskytem artefaktů. Při jižním profilu byla zachycena navíc ještě vrstva uhlíků s keramikou. V severní části se podařilo zachytit další zahloubený objekt, který se zahluboval do podloží. Výplň objektu tvořil heterogenní šedočerný písek se zlomky cihel a sprašovými proplásty. Severní část objektu byla narušena vrstvami spraše s drobnými uhlíky. Stratigraficky nejmladším zásahem byl výkop pro starší vodovodní potrubí směřující ke studni.

Situace 1

Ve výkopu pro kanalizaci v jižní části nádvoří se nacházelo 1,45 m široké kamenné zdivo, které probíhalo ve směru JZ-SV. Zeď se nacházela na dně výkopu, v hloubce 1 m pod současným terénem (obr. 4, 5). Byla vyzděna z lomového kamene a z balvanů (pískovec, slepenec) na vápennou maltu šedobílé barvy s příměsí hrubého písku. Oba líce byly výrazně nepravidelné a nerovné. Při obou lících bylo dno výkopu prohloubeno ještě o cca 50 cm. Ani v této hloubce, tj. 150 cm pod terénem, se nepodařilo dosáhnout základové spáry. Na východní straně se nacházela cihelná plenta tvořená třemi dochovanými řadami pálených cihel pojených šedobílou vápennou maltou. Líc pokrývala vrstva omítky. Toto zdivo bylo patrné ve více řadách i na jižním profilu.

Čejkovice. Situace 1.

Stratigrafická situace vrstev dokumentovaných na profilech byla poměrně jednoduchá. Podloží v těchto místech nebylo dosaženo ani při prohloubení u líců zdiva. Stratigrafická situace zde byla následující. K východnímu líci zdi přiléhala heterogenní vrstva tmavě hnědého hlinitého písku se zlomky cihel a s četnými dutinkami. Vrstva pokračovala i nad dochovaný úsek stěny zdi, kde tvořila její negativ. Hloubka horní úrovně vrstvy pak byla cca 40 cm pod terénem. Na ni i na zeď přiléhala vrstva hlinitého písku s valouny a se zlomky cihel. K západnímu líci přiléhala vrstva hlinitého písku s drobnými zlomky cihel a střešní krytiny, překrytá až 120 cm mocnou vrstvou hlinitého písku. Celou situaci uzavírala recentní vrstva šterku.

Čejkovice. Situace 1. Zeď v pohledu od východu.

Situace 2

Ve výkopu pro kanalizaci v severní části nádvoří byl nedaleko studny dokumentován zahloubený objekt. Objekt zahloubený do sprašového podloží byl patrný na třech profilech. Stěny měl konkávní, s mírným sklonem, výplň tvořily 3 vrstvy. Spodní písčité se zlomky cihel, dále světlá prachovitá a recentní stavební suť. Objekt pak byl překryt druhotnou navázkou stavební suti a svrchní vrstvou šterku. Úroveň podloží západně od objektu byla max. 80 cm pod terénem.

Situace 3

Ve výkopu pro odvod dešťové vody probíhajícího souběžně se zdí severního renesančního křídla tvrze byl zachycen na profilu úsek původní středověké stratigrafie. Stratigraficky nejstarším kontextem bylo sprašové podloží, jehož úroveň dosáhla mikrosonda v hloubce 1,2 m od úrovně původní dlažby. Na podloží nasedal tmavě hnědý sprašový písek s ččkami nekompaktní maltoviny. Následovala vrstva spraše s četnými uhlíky, kyprý žlutý písek a žlutá spraš s drobnými zlomky cihel. Tyto relativně pravidelné a nepřilíš mocné vrstvy převrstvil svrchní šedohnědý hlinitý písek s nahodilými kameny.

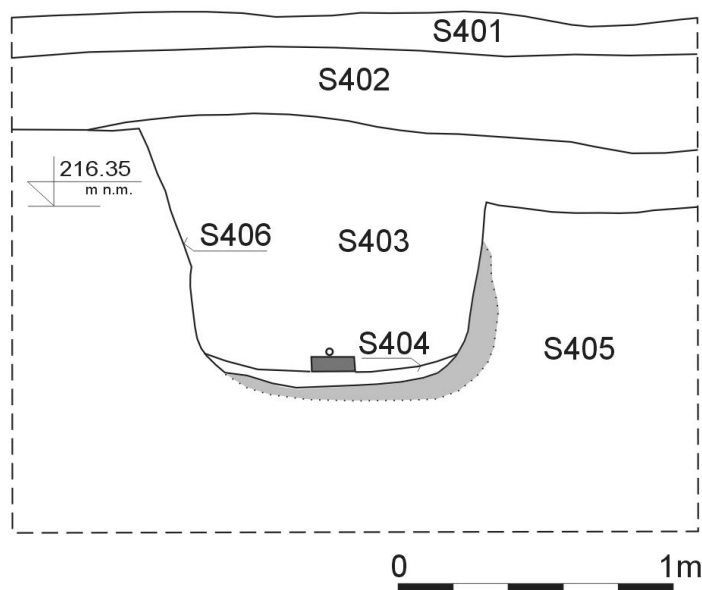
Situace 4

Ve výkopu pro kanalizaci v jižní části nádvoří bylo zjištěno pokračování kamenné zdi ze situace 1. Výkop rýhy zeď protnul, přičemž bylo možné její konstrukci a skladbu dokumentovat na obou profilech (obr. 6). Její základová spára nebyla zjištěna ani v hloubce 1,9 m. Na rozdíl od situace 1 se zde zeď stáčela víc severním směrem.

Čejkovice. Situace 4. Rez zdi.

Západně od zdiva byl na jižním profilu zachycen zahloubený objekt s propálenými stěnami a dnem. Jeho výkop měl konkávní tvar, stěny mírně nepravidelné, dno lehce prohnuté. Obě horní hrany se nacházely v nestejných hloubkách. Maximální hloubka dna objektu byla téměř 140 cm pod úrovní současného terénu (obr. 7, 8). Objekt byl zahlouben do podloží tvořeného sytě žlutou špraší. Při dně a při západní stěně mělo podloží načervenalou barvu, což bylo způsobeno dlouhodobějším působením ohně. Propálení dosahovalo mocnosti až 10 cm. Objekt lze interpretovat jako zahloubenou část pece, případně jiného objektu se stopami pyrotechnických aktivit. Výplň objektu byla tvořena při dně cca 4 cm mocnou vrstvičkou uhlíků/strusky, na které ležela cihla. Zbylou část vyplňoval heterogenní žlutohnědý hlinitý prach s nahodilou struskou. Vše bylo překryto recentní navázkou a vrstvou šterku.

Čejkovice. Situace 4. Profil s peci.

Čejkovice. Situace 4. Profil s peci.

Blíže ke kamenné zdi se na severním profilu podařilo zachytit části dalších dvou zahloubených objektů. První objekt měl rovné dno, svislé stěny, vyplněn byl žlutohnědým prachovitým pískem. Druhý objekt měl nepravidelnou stěnu a vyplněn byl žlutohnědým prachovitým pískem s lidskými kostmi. Kanalizačním výkopem byl obnažen u obou objektů jejich jižní okraj. Při výkopových pracích se nejprve žádný z objektů na profilu neprojevil, až při začišťování profilu došlo k jejich odkryvu. Funkci a interpretaci obou objektů bude možné určit až při jejich případné exkavaci.

Situace 5

Tato situace se nachází v jihovýchodní části nádvoří. Ve výkopu pro kanalizaci, v těsné blízkosti kanalizační šachty, byl narušen zahloubený objekt. Jedná se o průběh jeho severní stěny, která je rovná, svislá a orientovaná V-Z. Minimální délka objektu je > 2,4 m (obr. 9). Na západní straně vymezuje objekt zásyp starší inženýrské sítě, na východní straně jej narušil výkop pro novou kanalizační šachtu. Západní okraj zahloubeného objektu lze nepřímo vymezit cca 1,4 m od stěny západního traktu tvrze. Délka objektu by v tomto případě byla minimálně 3 m. V místě styku kanalizačních rýh, u nové šachty, byla položena mikrosonda o rozměrech 1 x 0,8 m, která dosáhla úrovně dna zahloubeného objektu. Maximální hloubka objektu je tedy 2,2 m, tj. 2,3 m od současného terénu. Dno objektu je ploché, svažující se k jihu. Výplň byla tvořena pouze jednou vrstvou tmavohnědých písčité hlíny s četnou příměsí odpadu a kamínků.

Čejkovice. Situace 5. Severní stěna objektu.

V ostatních kontrolovaných úsecích stavby nebyly zjištěny žádné další pozitivní archeologické situace. V západní části nádvoří dosáhly výkopy hloubky 0,8-2,5 m. Stratigrafie profilů zde byla poměrně jednoduchá. V horních partiích se nacházely recentní zásypy, místy až do hloubky 1,2 m. Nejširší severojižní výkop (š = 1,2 m) odhalil v celém úseku žluté sprašové podloží v hloubce 40-60 cm pod současným terénem.

Rozbor nálezového fondu

Nálezový fond získaný výzkumem obsahuje převážně zlomky kuchyňské a stolní keramiky. Výraznější zastoupení má rovněž osteologický (zoologický i antropologický) materiál. Ojedinelé jsou zastoupeny zlomky stavební keramiky, strusky a kovů.

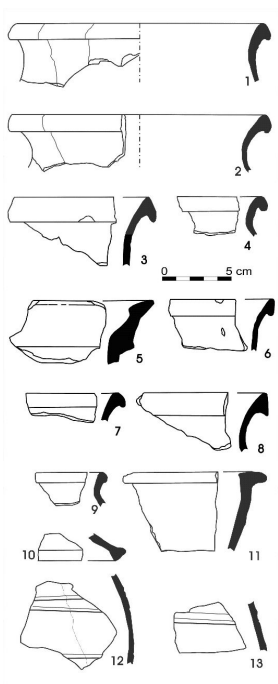
Kuchyňská a stolní keramika

Výzkumem získané keramické soubory lze datovat do rozmezí 14.-18. století, z nichž většina spadá do období pozdního středověku (obr. 10). Pouze dva soubory překročily práh statistické významnosti. V prvním případě v souboru převažuje keramika s redukčním výpalem s výrazným obsahem hrubší slídy (muskovit). Okraje hrnců zde převažují přehnuté a ovalené. Výraznou skupinou je zde i keramické zboží pálené v redukčním prostředí s příměsí křemičitého písku. Nejstarší keramické zlomky lze datovat již do průběhu 14. století s maximálním přesahem do 1. poloviny 15. století. Některé zlomky okrajů mají analogie např. na hrádce Kepkov či ve Bzenci.⁷ Absence oxidační a glazované keramiky vylučuje případnou mladší dataci.

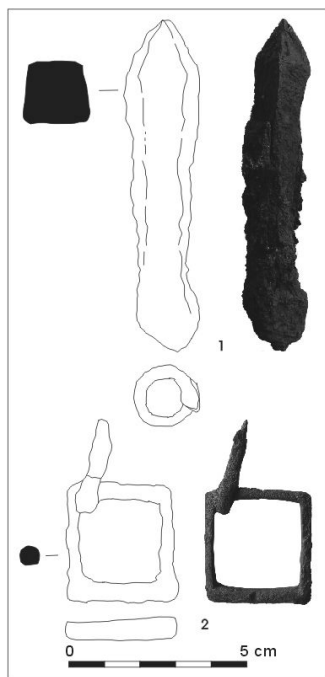
V druhém případě převažují oba výše jmenované druhy redukční keramiky a vyskytuje se zde stopové i oxidační keramika s glazurou. Okraje nádob jsou zde z morfologického hlediska již vyspělejší, datovat lze celý soubor do pokročilého 15. století.

Nejmladší nálezy pocházejí ze situace 1. Zejména zlomek komorového kachle z pestrobarevné glazury lze datovat minimálně do 18. století. Druhý neglazovaný fragment kachle náleží k typickým kachlům renesančních kamen datovatelných do 16. století.

Čejkovice. Sonda 1. Výběr středověké keramiky ze 14. – 1. poloviny 15. století.

Čejkovice. Sonda 1. Hrot šípky (1), přezka (2).

Stavební keramika

Stavební keramika byla zastoupená střešní krytinou a cihlami nalezenými v sondě 1 a v situaci 1. V situaci 1 byla nalezena pálená střešní krytina, konkrétně zlomek hřebenáče s ozubem. V sondě 1 se nacházely 2 zlomky pálených cihel. Na povrchu byly patrné stopy po hlazení lidskými prsty. Další zlomek cihly, tentokrát se stopami sekundárního přepálení pochází z nerozlišených vrstev. Stavební keramika obecně nepatří k příliš chronologicky citlivým nálezům.

Kovy

V sondě 1 byla nalezena bronzová (?) závorová přezka s trnem. Přezka má obdélníkový tvar, rámeček oválný průřez a trn je vychýlen u rohu. Rozměry 3,4 x 3 cm, délka trnu 2,6 cm (obr. 11:2). Přezky tohoto typu byly nalezeny např. v ZSO Pfaffenschlag.⁸ Dále byla nalezena polovina masivní železné přezky s délkou ramene 7 cm a průřezem 1,1 cm, hrot železné šípky s tulejkou (obr. 11:1). Podle morfologických vlastností náleží hrot k typickým šípkám do kuše.

Struska

Ze situace 1 pocházejí zlomky výrazně pórovité strusky, barva fialová. Dle makroskopických znaků lze vyloučit, že by se jednalo o hutnickou či železářskou strusku. Vrstva v situaci 4 se skládala z homogenní černé jemně pórovité strusky, odebrán byl vzorek 6 kusů. Blížší určení poskytne až případná odborná analýza.

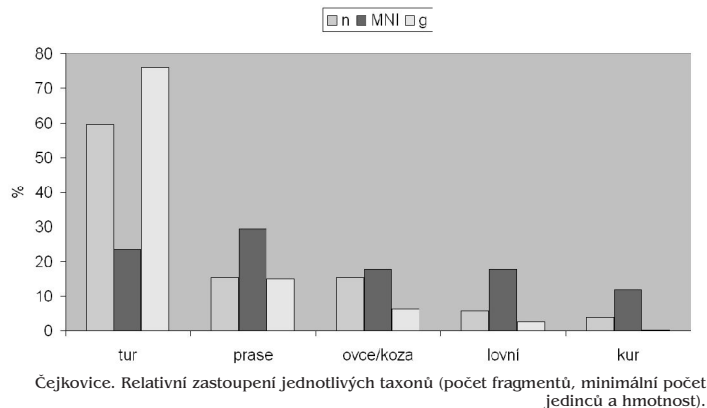
Zvířecí kosti

Analýzy zvířecích kostí z archeologických nalezišť nám poskytují informace o složení potravy tehdejších obyvatel, o velikosti a výživném stavu zvířat, o způsobu využití zvířecích těl (porcování, tepelné

úpravy, kostěné artefakty apod.), o nakládání s živočišným odpadem, ale také o postupu domestikace, o stavu životního prostředí nebo o šíření nových druhů či o jejich importu. Životní prostředí, zejména počátkem vrcholného středověku, prodělává vlivem člověka podstatné změny, a tak můžeme na skladbě divokých zvířat pozorovat např. postup odlesňování nebo šíření dříve méně početných druhů (jako je zajíc nebo srnec), které expandují hlavně díky vybíjení přirozených nepřátel (tzn. šelem). Během výzkumu bylo získáno celkem 127 kostí a jejich fragmentů o hmotnosti 2 468,5 g. Materiál byl na základě keramických nálezů datován do pozdního středověku (14. – 1. polovina 15. století).

Druhové složení

Určena byla necelá polovina fragmentů (62 ks) – tyto kosti pocházely minimálně z 18 jedinců náležejících k 7 živočišným druhům. Zaznamenány byly následující taxony: kur domácí (*Gallus domesticus*), zajíc polní (*Lepus europaeus*), prase domácí (*Sus domesticus*), jelen evropský (*Cervus elaphus*), srnec obecný (*Capreolus capreolus*), ovce/koza (*Ovis/Capra*), tur domácí (*Bos. taurus*).

Dominantní složkou souboru byly nálezy hospodářských savců (obr. 12). Nejhojněji byly zastoupeny kosti tura domácího. Bylo nalezeno 31 fragmentů pocházejících minimálně ze 4 jedinců různého stáří. Juvenilní jedinec byl mladší než 5 měsíců, subadultní samec byl zabit ve stáří 1,5-2 roky; kromě toho byly nalezeny pozůstatky minimálně dvou dospělých jedinců (tj. starších než 4 roky) – zaznamenán byl minimálně jeden samec a jedna samice (její kohoutková výška byla odhadnuta na 108 cm, což odpovídá nízkému věku středověkých plemen). Po 8 fragmentech bylo determinováno od prasete a podvojně taxonu ovce/koza. Kostí prasete domácího pocházely minimálně z 5 jedinců. Na základě vývoje chrupu byli určeni nedospělí jedinci: rozlišen byl jedinec ve stáří 4-6 měsíců, další ve stáří 8-13 měsíců, jiný ve stáří 12-16 měsíců a subadultní jedinec ve stáří 17-22 měsíců; kromě toho byl nalezen i jeden jedinec dospělý. Fragmenty ovce/kozy (na základě osteologického materiálu se nepodařilo rozlišit jednotlivé druhy tohoto smíšeného taxonu) pocházely minimálně ze 3 jedinců, z nichž 2 byli adultní a 1 juvenilní. Podle Bökönyiho⁹ z průměrného jedince tura domácího získáme množství masa odpovídajícímu 7 jedincům ovce/kozy a průměr-

né prase domácí odpovídá množství masa získaného ze 1,5 ovce/kozy. Jednoduchým výpočtem tak zjistíme, že na dané lokalitě mezi hospodářskými savci kryl tur spotřebu masa asi ze 73 %, prase z 19 % a ovce/koza z 8 %.

Kromě domácích druhů byly zaznamenány i lovné – po jednom nálezu bylo učiněno od jelena, srnce a zajíce. Kostí těchto zvířat náležely adultním jedincům. Jediným zástupcem ptací fauny byl kur domácí, zaznamenány byly 2 fragmenty, které pocházely minimálně ze dvou jedinců, z nichž jeden byl juvenilní a druhý dospělý.

Tafonomie

Na kostech byly sledovány tafonomické změny způsobené člověkem, zvířaty i způsobem uložení. Kostí jsou charakteristicky fragmentovány, takže často nemůžeme zodpovědně prohlásit, zda poškození bylo způsobeno lidským zásahem, či jinými faktory – jistotu můžeme mít většinou pouze v případech různých odseknutí a s nimi souvisejícími záseky a zářezy a podobnými zásahy do celistvosti kostí. „Kuchyňské“ zásahy byly nalezeny celkem na 23 kostech (18 %), vesměs se jednalo o sečné zásahy (na 10 kostech byly zaznamenány záseky nebo zářezy, na 13 kostech to byla různá odseknutí), které souvisejí s porcováním zvířecích těl, popř. se specifickými úkony probíhajícími během tohoto porcování, jako je např. oddělování kostí končetin v kloubu. Zásahy byly objeveny na kostech velkého kopytníka (14 ks), tura (8) a středně velkého savce (1). Co se anatomické příslušnosti týče, mezi poznamenanými fragmenty převládala žebra (14), kromě toho byly zásahy nalezeny i na dlouhých kostech končetin (4), na kostech pletenců (4) a na jedné neurčené kosti. Opálení kostí zaznamenáno nebylo. Otisky zubů psa byly nalezeny na 13 fragmentech (10 %) – okus, byl objeven na koncích a zlomových okrajích kostí. Nalezen byl na kostech tura (6), ovce/kozy (3), prasete (2) a po jednom případě na kostech velkého kopytníka a středně velkého savce. Okus tak nepřímou dokládá přítomnost psa na lokalitě, kde osteologicky podchycen nebyl. Eroze kostí byla mírná, pouze na několika fragmentech bylo zaznamenáno odvápnění. Na metatarsu ovce/kozy byla nalezena drobná zelená skvrna, která byla způsobena dlouhodobým kontaktem s předmětem obsahujícím měď.

Srovnání s jinými lokalitami

Studovaný osteologický soubor, ač relativně malý, v mnoha znacích odpovídá charakteristikám uváděným pro dobové soubory:¹⁰ nacházíme zde výraznou dominanci domácích druhů nad divokými, mezi domácími ptáky převažuje (resp. je jediným nalezeným druhem) kur domácí, zaznamenaná velikost tura odpovídá nízkému plemeni středověkých krav, charakteristické jsou i kuchyňské zásahy na kostech. Nálezy lovných druhů i nálezy nedospělých jedinců domácích druhů svědčí o vyšším socioekonomickém statutu tehdejších obyvatel.

Na středověkých lokalitách bývá sledován poměr mezi dvěma hlavními hospodářskými druhy, turem a prasetem. V našem případě je těžké hovořit

o dominanci jednoho z těchto druhů – v případě počtu fragmentů sice výrazně převažuje tur (60 %) nad prasetem (15 %), ale v počtu jedinců je naopak početnější prase (5 jedinců oproti 4 jedincům tura). K vyřešení preference těchto druhů na zkoumané lokalitě by byl zapotřebí rozsáhlejší soubor materiálu, pokud ale počítáme s tím, že v publikovaných pracích se většinou používají počty fragmentů, odpovídá situace na studované lokalitě dominanci tura nad prasetem. Převahu tura většinou sledujeme ve středověkých městech (Olomouc, Praha), ale i na hradech Karlštejně nebo Zlenice. Převahu prasete nad turem pak nacházíme často na středověkých hradech nebo dřívějších hradištích. Na některých lokalitách během středověku zjišťujeme změnu preference obou těchto chovaných druhů. Např. v Mostě v průběhu 13.-14. století byla zjištěna dominance tura, kdežto v 15. století na stejné lokalitě převládaly nálezy prasete. Na lokalitě Krašov je situace opačná – ve 13. století dominuje prase, v 15. století tur. Otázka preference chovaných a konzumovaných druhů je jistě ovlivněna spoustou faktorů (včetně socioekonomické situace či stavu životního prostředí), stále však nejsou jasné podmínky, které vedou ke změně této preference.¹¹

Lidské kosti

Lidské kosti byly nalezeny v sondě 1, v situaci 4 a při sběru po skrytce nádvoří. Kostí pocházejí prokazatelně z několika jedinců. Přesnější určení poskytne až případná antropologická analýza. V žádném případě nebyl zjištěn pohřeb v anatomické poloze.

Čejkovice. Výkopy na nádvoří zámku.

Výsledky výzkumu

Záchranným archeologickým výzkumem byl dokumentován především prostor nádvoří zámku. Zde se podařilo zachytit ve dvou místech průběh kamenné zdi zaniklého východního traktu někdejší tvrze. Jedná se patrně o hlavní kamennou hradbu, která měla vnější cihelnou plentu. Před hradbou se nacházel prostor parkánu. Zavážka parkánu v jižní části nádvoří (situace 1) je datována až do 18. století. V těchto místech došlo patrně k novodobému narušení. I další průběh parkánu včetně samotné parkánové zdi se nepodařil objevit.

Zvláštní postavení měl zahloubený objekt v situaci 5, který se nacházel před předpokládaným lícem parká-

nové zdi. Objekt s kolmou stěnou mohl mít původně konstrukci, po které se však nedochovaly žádné stopy. Zánik objektu datuje keramika do průběhu 15. století. Na základě tohoto zjištění lze očekávat západní parkánovou zeď ještě východněji, než se předpokládala. V jihovýchodním koutě nádvoří nebylo současným výzkumem v hloubce 1 m potvrzeno parkánové zdívo zjištěné výzkumy z konce 70. let 20. století. Další nálezy byly učiněny v situaci 4, kde se podařilo zachytit zahloubený objekt s propálenými stěnami a dnem. Ve výplni byla nalezena struska. Lze se domnívat, že se jedná o pec, ve které byly prováděny blíže neurčené pyrotechnické aktivity. Na protějším profilu se nacházely dva zahloubené nedatované objekty, v jednom z nich se nacházela lidská kost. Lidské kosti se nacházely i na jiných částech nádvoří.

Nález cca 27 lidských jedinců byl při předchozích výzkumech objeven někde v prostoru nádvoří. Jednalo se patrně o hromadný hrob, ve kterém byli jedinci uloženi v anatomické poloze. Velké množství koster náleželo ženám a malým dětem. Většinou je hrob interpretován jako hromadný, související s husitskými válkami.¹² Lidské kosti byly nalezeny i v sondě 1, zde se nacházely pod vrstvami datovanými do 14.–1. poloviny 15. století.

Zpracován byl rovněž nevelký soubor osteologického materiálu pocházejícího z ručního výběru jednotlivých vrstev. V souboru převažovaly nálezy domácích savců (zastoupeny byly turem, prasetem, ovci/kozou a kurem), nalezeny byly i lovné druhy (jelen, srnec, zajíc). Relativně vysoký byl podíl kostí s „kuchyňskými“ zásahy (18 %), výrazné bylo i zastoupení kostí s okusem (10 %); opálení kostí zaznamenáno nebylo. Soubor odpovídá dobovým charakteristikám, k vyvození dalších závěrů by bylo potřeba zpracovat reprezentativnější materiál.

Celkově lze prostor nádvoří zámku označit za výrazně narušený mladšími zásahy, které souvisely s celou řadou přestaveb od gotiky až po celkovou rekonstrukci na přelomu 70. a 80. let 20. století. I přes toto výrazné narušení lze předpokládat další relikty historického osídlení v celé ploše zámeckého nádvoří.

Poznámky

- 1) Demek, J. a kol.: *Zeměpisný lexikon ČSR*, Hory a nížiny, Praha 1987, s. 493.
- 2) Plaček, M.: *Tvrz v proměnách staletí*. In: Jan, L. – Štěpánek, V. (eds.), Čejkovice 1248–1998, 445–458.
- 3) Archiv archeologického oddělení Masarykova muzea v Hodoníně
- 4) Bednaříková, J. – Tribula, J.: *Bericht über die erste Grabungssaison auf der gotischen Feste in Čejkovice (Bez. Hodonín)*. In: Přehled výzkumů 1978, Brno 1980, s. 51–52.
- 5) Podobně Tribula, J. – Bednaříková, J.: *Archeologický výzkum gotické tvrze v Čejkovicích (okr. Hodonín)*, Vlastivědný věstník moravský 32, 1980, s. 202–207.
- 6) Plaček, M.: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha 2001, s. 165–167.
- 7) Kostrouch, F. – Sůvová, Z.: *Čejkovice, tvrz*. Nálezová zpráva o záchraně archeologického výzkumu, Archiv MM Hodonín A-2610, 2006.
- 8) Šaurová, D.: *Keramika z hrádku Kepkova*. AH 5/80, 1980, s. 375–382.
- 9) Nekuda, V.: *Korpus středověké keramiky datované mincemi z Moravy a Slezska*. AH 5/80, 1980, s. 389–450.
- 10) Nekuda, V.: *Pfaffenschlag*. Zaniklá středověká ves u Slavonic. Brno 1975, s. 146.
- 11) Bökönyi, S.: *Animal Husbandry and Hunting in Táp-Gorsium*. The Vertebrate Fauna of a Roman Town in Pannonia. Studia archeologica VIII, Akadémiai Kiadó, Budapest 1984.
- 12) Kyselý, R.: *Zvířecí kosti (12.–13. století) z areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze 1 (zjišťovací výzkum v letech 1998–1999)*. Archaeologica Pragensis 16. Praha 2002, s. 189–196.
- 13) Kyselý, R.: *Archeozoologický rozbor materiálu z lokality Rubin a celkový pohled na zvířata doby hradištní*. Památky archeologické 91, 2000, s. 155–200.
- 14) Kratochvíl, Z.: *Tierknochenfunde aus Olomouc und Ivančice (I)*. Acta Sc. Nat. Brno 1985, 19(8): s. 1–40.
- 15) Petříčková, J.: *Osteologické nálezy z Karlštejna, okr. Beroun*. In: Archeologie ve středních Čechách 2 (2). 1998, s. 415–424.
- 16) Petříčková, J.: *Analýza osteologického materiálu – Most*, čp. 226. Mediaevalia Archaeologica 4. 2002, str. 167–180.
- 17) Peške, L.: *Srovnání osteologických nálezů ze středověkých hradů Krašova a Tetína*. Castellologica Bohemica 4. Praha 1994, s. 283–298.
- 18) Kyselý, R.: *Zvířecí kosti z výzkumu na hradě Zlenice (15. století)*. Castellologica Bohemica, 9. 2004, s. 171–176.
- 19) Tribula, J. – Bednaříková, J.: *Archeologický výzkum gotické tvrze v Čejkovicích (okr. Hodonín)*, Vlastivědný věstník moravský 32, 1980, s. 202–207.
- 20) Plaček, M.: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha 2001, s. 165–167.

Nové objevy

z církevního areálu v Žarošicích – Silničné

Jaromír Šmerda

V červenci 2007 byl na katastru Silničné proveden záchranný archeologický výzkum v další části prostoru ohroženého porušováním kosterních pozůstatků a stavebních relikvií na ještě donedávna soukromém pozemku, nyní již farní zahradě. Dané místo je cca 15 metrů vzdáleno od prvního výzkumu v roce 2006, který byl podrobně popsán v předchozím čísle Muzejního občasníku.¹ Zde je také uvedena stručná historie lokality, tak jak se objevuje v písemných pramenech a dosavadní literatuře.

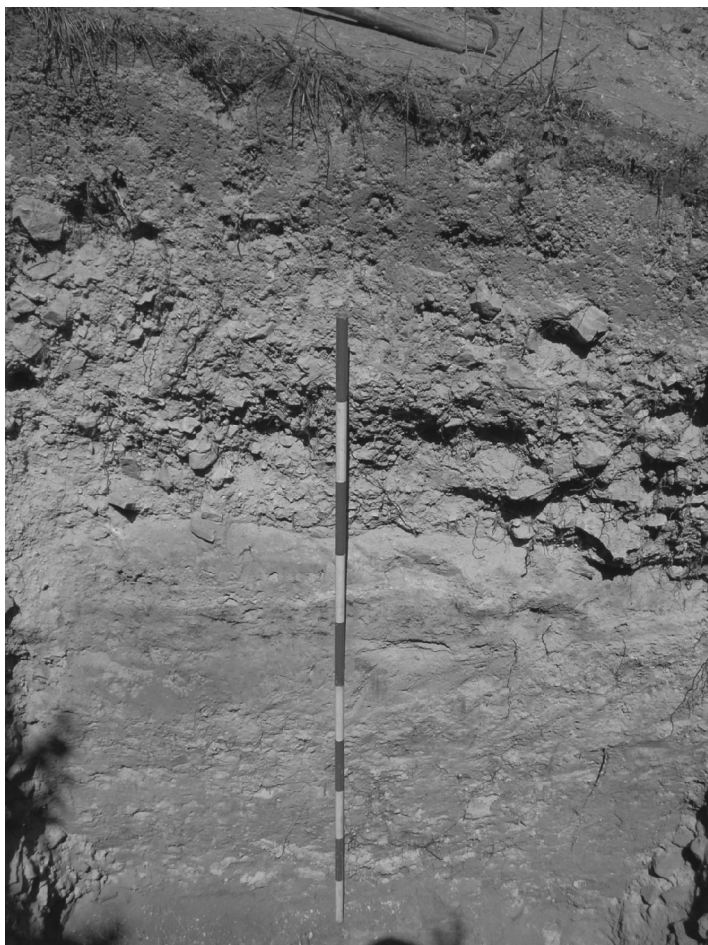
Pro úplnost nyní doplníme alespoň základní fakta z pramenů archeologické povahy. První ojedinělé archeologické nálezy na Silničné jsou uváděny již pro pravěké období, jejich přesné nálezové okolnosti však nebyly zaznamenány a pro naše účely nemají

dostatečnou vypovídací hodnotu.² Pro sledování vývoje této lokality v raném středověku nabývá na důležitosti odkryv kostrového pohřbu ženy vybavené devíti bronzovými esovitými náušnicemi, uskutečněný v roce 1945 na blíže neurčeném místě na Silničné. Pozdější literatura tento z archeologického hlediska velmi významný objev nijak neupřesňuje, navíc v případě nalezených ozdob hlavy uvádí počet pěti kusů.³ Prozatím tak můžeme jen spekulovat, zda tento hrob náleží k rozsáhlejšímu pohřebišti situovanému poblíž zdejšího kostela uváděného prameny zhruba od první čtvrtiny 14. století. V této souvislosti nutno podotknout, že nejde o případ ojedinělý, neboť šetřením přímo v terénu bylo zjištěno, že při stavbě nových rodinných domů či dalšího hospodářského zázemí v poválečném

období se dosti často nacházely kosterní pozůstatky či stavební reliktů. Tyto nálezy však nebyly ohlášeny příslušným úřadům, přestože tato povinnost vyplývala z díkce památkového zákona.

V rámci výzkumu v roce 2007 bylo užito sondy o rozměrech přibližně 5 x 5 m, uzpůsobených stávajícímu terénu s řídkým stromovým porostem. Záchranný archeologický výzkum byl prováděn podle standardních zásad terénní metodiky s precizní dokumentací nalezených prvků, včetně geodetického zaměření se zanesením do systému GPS k jejich pozdější interpretaci a analýze pro chronologické účely. Již v první, hnědé hlinité nadložní vrstvě o síle okolo 30 cm (s.j. 100) archeologického souvrství byly porůznu nalézány stejně jako v předchozím roce drobné kousky stavební sutě, zlomky keramiky a opět pouze jednotlivé úlomky lidských kostí. K největším překvapením patřil objev poměrně kompaktní stavebně-destrukční vrstvy se zlomky cihel, malty apod. (s.j. 101) o mocnosti až 80 cm pod výše zmíněnou vrstvou. Tato suť také tvořila výplň lomícího se pásu vykopaného základu (s.j. 500) o šířce cca 160 cm a zahluobeného až 300 cm od dnešního povrchu do sprašovité vrstvy dorovnávkového charakteru (s.j. 102) a kulturní vrstvy s množstvím uhlíků a požárových mikrovrstev (s.j. 103), vzniklé přetvořením hlinitého půdního typu (s.j. 105) na sprašovém podloží (s.j. 106).

Vzhledem k zalomení pásu odpovídajícímu osmiúhelníku se s největší jistotou jedná o mohutný, bohužel již v minulosti rozebraný základ jedné z osmi-bokých kaplí, stojících v rozích ambitů s křížovou cestou.

Tyto ambity obklopovaly ze tří stran, podle historických pramenů zřejmě od druhého desetiletí až do konce 18. století, konkrétně do definitivního zániku v roce 1797, centrální kostel Matky Boží, řazený nejméně do gotického období. O něco později, kolem přelomu 30. a 40. let 18. století, byla pod vedením známého brněnského architekta Mořice Grimma ze čtvrté strany postavena budova s místnostmi pro kněze, nazývaná také jako rezidence. V nejnižších partiích pásu zůstala na původním místě pouze spodní část originálního zdiva (s.j. 900), tvořeného částečně opracovanými pískovcovými plotnami a cihlami, a to maximálně ve dvou řadách nad základovou spárou, která byla vzhledem ke svažujícímu se terénu tehdejšími stavebníky vykopána stupňovitě.

V těsné blízkosti kaple se vcelku nečekaně zachovala část téměř neporušené cihlové dlažby (s.j. 901), položené ve dvou stupních na maltové lůžko na původní úrovni terénu, k tomuto účelu patřičně zasekaného (s.j. 501). Cihly položené ve spodní úrovni naplocho vedle sebe ve 12 odkrytých řadách v pásu o délce cca 200 cm a o šířce přes 100 cm a v navazující vyšší úrovni v první řadě na bok jakoby do schodu a ve druhé řadě opět naplocho byly překryty splachovou vrstvou hlíny s ojedinělými kousky stavební keramiky (s.j. 104) a teprve poté výše zmíněnou suti.

Zřejmě tím tato konstrukce unikla smutnému osudu ostatních stavebních relikvů. Jedná se evidentně o chodník stoupající směrem nahoru paralelně s kaplí a na ni navazujícím ambitem.

Ukázalo se, že novodobé zásahy (zemní práce, výsadba stromů, amatérské výkopy apod.) nestačily naštěstí zničit moc velkou část starších terénů se zahloubenými situacemi. K největším poškozením došlo v ploše severovýchodního kvadrantu sondy a to do hloubky cca 100 cm od dnešního povrchu. Z velké části narušilo historické souvrství několik jam různých rozměrů a vcelku obtížně rozpoznatelných (s.j. 503 – 506), často jen díky tmavě zbarvenému zásypu. Jejich přesněji obtížně určitelný účel se dal v jen v jednom případě spojit s výsadbou a to díky dosud vyčnívajícím kořenům již dříve odstraněného stromku.

Devastující bylo již samotné rozebírání zděných konstrukcí až do základů v minulosti, doložené pro konec 18. století také prameny. Tomuto počínání, které patřilo v dobovém nazírání k obvyklému řešení při snaze získat levný a relativně dostupný stavební materiál, lze připsat zvláště kruhovitý výkop (s.j. 502), zasahující do horní části stěny základu poblíž zalomení ve zmíněné části sondy. Je pravděpodobné, že jde o záměrně vytvořený stupínek pro snadnější manipulaci při výběru zdiva z dosti značné hloubky, spíše než o zřízení při této činnosti značně namáhaných partií při okraji či snad původně nějakou záměrnou stavební úpravu před stěnou kaple.

Již v nadložní vrstvě a dále hlavně při vybírání suti se zlomky a výjimečně také celými kusy cihel, kamenné i keramické dlažby několika formátů, omítek, štuk a střešní krytiny byly objeveny fragmenty keramiky od 13. do 18. století, skleněných okenních terčiků a železných hřebíků či jiných kusů. Poblíž chodníku byla v nadložní vrstvě nalezena krejcarová mince z roku 1700.

K tradičním a pro chronologii významným nálezům se řadí keramické fragmenty, které náleží několika časovým horizontům, bohužel je jejich vypovídací hodnota v horních partiích souvrství vzhledem ke značnému porušení daného místa souvisejícího s výběrem stavebního materiálu v minulosti i novodobými zásahy poměrně nízká, svoji roli zde sehrála jejich redepozice. Mezi nejstarší patří zlomky s římsovitým okrajem datovatelné již do 13.

století, dále jde o střepy s rozličně přehnutým okrajem ze 14.–15. století a drtivá většina pak patří rozmezí 16.–18. století. Nalezeno bylo i několik železných hřebů, kování a dalších, leckdy již obtížně určitelných fragmentů s širší datací do středověkého a novověkého období.

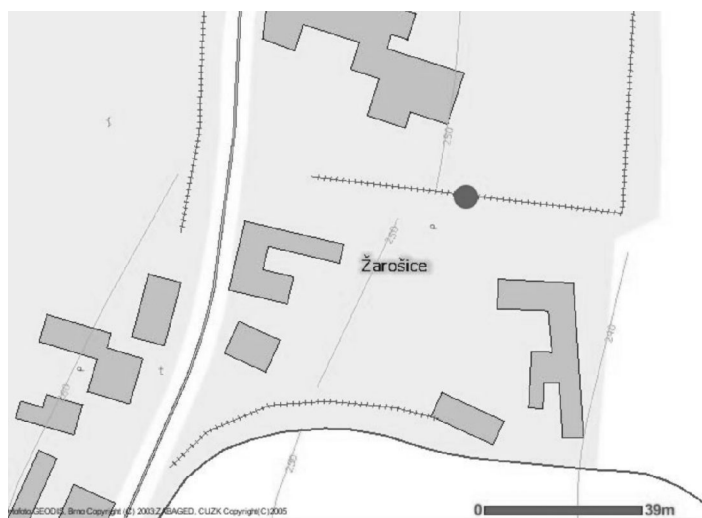
Záchranný archeologický výzkum měl charakter pouze dokumentační a částečně zjišťovací sondy, která přes nepříznivé nálezové okolnosti přinesla důležité poznatky, týkající se stavebně-historického vývoje původního církevního areálu. Ten byl proslulý nespočtenými procesními poutníky z Moravy i okolních zemí, navíc v obklopení několika hřbitovů, na nichž se spolu se zdejšími obyvateli nechávala pohřbívat i jejich vládnoucí vrstva a duchovní správci.

Písemné prameny hovoří o centrálním gotickém či ještě starším kostele, jehož identita zůstává i nadále nepoznána, na rozdíl od okolního barokního ambitu se čtyřmi nárožními kaplemi a rezidencí pro kněží. Objevené stavby a terénní úpravy je nutné ztotožnit s rozsáhlými a několikafázovými stavebními počiny v průběhu 18. století, konkrétně se jedná o část

jihovýchodní osmiboké kaple v rohu ambitu s cihlovým chodníkem v popředí. Na základě tohoto výzkumu lze rovněž rozšířit naše znalosti o vývoje úrovně historického terénu během uplynulých staletí. Z dosažených výsledků vyplynula velmi důležitá okolnost, že jakékoliv zemní práce v této části obce je nutné velmi pozorně sledovat a dále zabezpečit z hlediska potřeb památkové péče.

Poznámky:

- 1) Šmerda, J. 2009: *Záchranný archeologický výzkum středověkého poutního areálu v Žarošicích – Silničné*, Muzejní občasník 2006, s. 27.
- 2) Broukal, V. – Skutil, J. 1939: *Pravěké nálezy ze Žarošic na Ždánsku*, ČVMSO 52, s. 11.
- 3) Broukal, V. 1950: *Žarošice v pravěkých dobách, Od Hradské cesty 5*, s. 17–18; Tribula, J. 1986: *Od pravěku do doby velkomoravské*. In: Frolec, V. (ed.): *Žarošice. Minulost a současnost vesnice v oblasti Ždánického lesa*. Brno, s. 40.

Sbírka slaměnek kyjovského muzea jako doklad zaniklé podomácké výroby

Taťjana Martonová

Část 1.

Slaměnka – dříve zcela běžná věc, bez které si hospodyně nedovedla práci v domě představit. Dnes téměř zapomenutá. A zapomenutá je i její výroba. Přitom ještě v 80. letech minulého staletí jste si ji mohli běžně koupit v některé prodejně Krásné jizby ÚLUV nebo přímo u výrobců, kteří znalost pletení výrobků ze slámy uchovali a napomohli jejich rozšíření i v městských domácnostech.¹

Pletení ze slámy patří mezi nejstarší pletací techniky. Dá se říci, že je spojeno s objevem pěstování obilí u pravěkých neolitických kultur, kdy archeologické výzkumy vypovídají nepřímo o znalosti pletení spirálovou technikou formou otisků na neolitické kera-

mice. Více dokladů o používání slaměných nádob nám poskytují ikonografické prameny z raného středověku. Je logické, že nejstarší hmotné doklady se nepodařilo uchovat, protože sláma je přírodní materiál, který snadno podléhá vnějším vlivům a tudíž má omezenou dobu trvanlivosti. Nejstarší dochované slaměné výrobky pocházejí z konce 18. a počátku 19. století a vypovídají o tom, že práce se slámou byla v našem prostředí v minulosti známá, běžně rozšířená a výrobky z ní zhotovené byly v domácnostech a hospodářství nepostradatelné.

Pletení ze slámy bylo z hlediska získávání základního materiálu nenáročné. Sláma byla dostupná každému, vzhledem k rozšířené produkci pěstování obilovin, na kterém byla každá vesnická rodina závislá. Podobně nenáročné bylo pořízení výrobních nástrojů, které tvořily dle místních zvyklostí krátký, ostrý nůž, jehlice s očkem, popřípadě bodec na propichování otvorů, kožená manžeta, kladívko a dřevěné kolíčky. Slaměnký si lidé zhotovovali sami doma, přičemž jejich výrobě se věnovali především v zimních měsících, kdy se nepracovalo na polích a zásobili se tak dostatečným počtem výrobků na celý rok. Někteří zvlášť zruční jedinci pracovali i na objednávku pro své sousedy či nejbližší okolí. Postupně si výrobou slaměných výrobků začali přilepšovat méně majetnější vrstvy obyvatel, pro které se pletení stalo určitým zdrojem peněz a přilepšením v živobytí. Pracovali celoročně a pletení ze slámy se stalo jejich hlavní formou obživy. Tato drobná podomácká výroba se místy dochovala až do 1. poloviny 20. století a během svého trvání několikrát čelila různým vnějším vlivům, které podmiňovaly produkci. Citelným zásahem byla modernizace venkovského stavení v posledních desetiletích 19. století a počátkem 20. století, kdy postupně dochází k rušení starých pecí a jejich nahrazování kamny. S nimi mizí domácí forma pečení chleba, který se do té doby pekl ve větším množství najednou vždy jednou za čtrnáct dní. Dalším zásahem byla postupující industrializace a rozvoj obchodní sítě, která nabízela továrně vyrobené zboží pro denní potřebu z nových trvanlivějších materiálů. Slámu tak nahrazuje železné, plechové, litinové, smaltované, drátěné a nakonec umělohmotné nádoby. Slábnoucí poptávku po slaměném zboží nakonec dovršilo zrušení malých venkovských pekárů v polovině 20. století, které nahradily domácí formu pečení chleba. Majitelé malých pekárů byli posledními velkoodběrateli slaměnek a dávali práci mnoha pekařům, pro něž byla výroba slaměnek základním výrobním artiklem. Zrušení těchto pekárů prakticky znamenalo i přirozený zánik výroby slaměnek.

Co je to vlastně slaměnka? Na Moravě nejčastější název pro ošatku zhotovenou ze slámy, ve které kynuly pecny chleba. Původně měly kulatý miskovitý tvar různé hloubky.² Mimo tuto základní funkci se používaly na sbírání vajec, ovoce, zeleniny, pro zrní na krmení drůbeže, dávaly se na stůl jako misky s ovocem, podával se na nich chléb apod. Vedle nich se ještě pletly podle místních zvyklostí různé zásobnice, víka na dřevěné chlebové díže, lžičníky, sotůrky či kabele.

V 19. století se na Kyjovsku a Žďánsku výrobou slaměnek zaměstnávali např. obyvatelé Žďánic, Lovčic,

Výroba slaměnek se nejdéle udržela ve Věteřově a Uhřicích, přičemž produkce zdejších pletařů nabyla charakter pravidelné domácké výroby a byla natolik velká, že můžeme o obcích mluvit jako o střediscích výroby slaměných užitekových předmětů na území jižní Moravy. Stalo se tak ve 2. polovině 19. století pravděpodobně kumulací dvou základních faktorů v jednom místě. Za první nedostatkem jiných pracovních příležitostí v obcích a za druhé jejich příhodnou polohou poblíž rozsáhlých listnatých lesů s dostatkem materiálů vhodných pro pletení. Největší rozkvět zaznamenala domácí výroba slaměnek na přelomu 19. a počátkem 20. století, v menší míře přetrvávala ještě čtyři desetiletí až do poloviny 20. století.

Nejdéle se pletení ze slámy udrželo ve Věteřově, obci ležící na severním úpatí vrchu Babylonu, obecně známému jako Strážovský kopec. Obec je obklopená většinou listnatými lesy s převahou dubu a habru s příměsí javoru, břízy a lip. Díky této poloze má obec drsnější klimatické podmínky, které se odrážejí v opožděnější setbě i sklizni, oproti výhodněji situovaným okolním zemědělským obcím. Obyvatelé se živili hlavně zemědělstvím, menší část pracovala v místní cihelně, lomech, v okolních lesích nebo docházela pracovat do kyjovské sklárny. Podomáckou výrobou slaměnek si přilepšovaly ty rodiny, které malé hospodářství nemohlo uživit. Ještě ve 30. letech 20. století se výrobou slaměnek živilo ve Věteřově 20 rodin. Do jejich výroby byla zapojena celá rodina, včetně dětí. Od zajišťování výrobního materiálu, přes pomoc při pletení až po distribuci.

Na výrobu slaměnek byla potřeba dlouhá stébla slámy a oplétací materiál, kterým bylo v případě Věteřova lipové lýko.³ To se získávalo z mladých lípek, kterých bylo v místních listnatých lesích dostatek. Na jaře, kdy byly stromky plné mízy, se kmen nařízl a dlupovaly se z něho pásy kůry,⁴ které se svazovaly do otepí k dalšímu domácímu zpracování. V klidu domova se kůra ihned dále zpracovávala, protože kdyby zaschla, nebylo by možné od kůry oddělit samotné lýko. To se provádělo nařiznutím okraje kůry a lýka, které se tahem od kůry oddělilo. Takto získané pásy lýka se dále dělily na užší pletací pásy, které se nakonec usušily.

Před pletením se lýko namočilo, aby získalo zpět ztracenou pružnost a při oplétání pramenů slámy se nelámaly. Ve Věteřově se k pletení používala nepoškozená žitná sláma, která byla dostatečně dlouhá. V době, kdy se obilí sklízelo kosou a mlátilo se cepy, nebylo získání takového materiálu problémem. Ten nastal s příchodem mechanizace. Mlátičky sice práci na poli velmi usnadnily, ale slámu polámaly a ta pak nebyla pro pletení vhodná. Proto se musela při sklizni oddělit část úrody a klasy buď odseknout, nebo po staru vymlátit cepy. Před uskladněním se sláma nechala proschnout, aby neplesnivěla a před vlastním pletením se opět vlhčila, aby se s ní lépe pracovalo. Jinak hrozilo její lámání. Slaměnky pletly tzv. spirálovou technikou, což je nejstarší a nejrozšířenější způsob práce se slámou. S výrobky zhotovenými touto technikou se můžeme setkat téměř ve všech světadílech. Základem této techniky je pramen slámy omotávaný nějakým pružným pomocným materiálem. V případě Věteřova výše zmíněným lýkem. Tím se jednotlivé prameny nejen omotávaly, ale v určitých intervalech i vzájemně spojovaly buď podvlečením pod opletení předešlého pramene nebo přes vpichy do již opletených pramenů, což je způsob typický pro Věteřov. Dalším typickým znakem větrovských slaměnek bylo husté omotání slaměného pramene tak, že sláma nebyl pod lýkem vidět. Výrobek se tvaroval přímo v ruce. Ve Věteřově se tímto způsobem zhotovovaly především kulaté slaměnky, později podélné štuclé, víka na chlebové díže, koše na nasazení slepice, různé zásobnice, misky či podložky. U dekorativnějších výrobků, které sloužily např. jako misky na ovoce, se kombinovalo hladké pletení s prolamováním. Výrobky pletáři nosili do blízkého, širšího i vzdálenějšího okolí. Někteří měli stálá odbytiště v Kobylí, Brumovicích, Krumvíři, jiní až v okolí Břeclavi. Znalost výroby slaměnek se v rodinách dědila z generace na generaci.

Poznámky

1)ÚLUV – Ústředí lidové umělecké výroby – bylo zřízeno v roce 1957 jako státem řízená instituce zákonem o umělecké řemeslné práci a lidové umělecké výrobě, který nahradil předešlý Dekret prezidenta republiky z října roku 1945 o organizaci lidové a umělecké výroby. Hlavním cílem byla péče o rozvoj lidové výroby, její udržování a rozvíjení jako zhotovování převážně užitkových předmětů z přírodních materiálů lidmi, kteří pokračují v lidové tradici a při práci uplatňují zkušenosti rukodělné výroby minulosti. Důležitým aspektem bylo jejich začleňování do moderního stylu života. Pracovníci ÚLUV pracovali většinou doma, v místě původní existence příslušné výroby, na což bylo v zákoně rovněž pamatováno. Ten s výrobou současně řešil i odbyt, čímž pomáhal výrobcům s prodejem. V každém větším městě byly zřízeny speciální obchody, tzv. Krásné jizby, kde se výrobky prodávaly. V polovině 90. let 20. století bylo ÚLV zrušeno.

2)Podélný tvar, tzv. Štridla, se uplatnil až v malých pekárnách, které nahradily domácí pečení chleba. Jejich velikost se pohybovala v rozmezí 30 až 60 cm na délku.

3)Dle místních zvyklostí se k oplétání slámy používaly i jiné materiály, např. štipané vrbové proutí, loubky ze smrkových kořínků nebo štipané loubky z borového dřeva.

4) Stromky zbavené kůry se potom pokácely.

Seznam použité literatury:

Vrba, J.: *Ždánko*, Ždánice 1930.
Jančár, J.: *Živá tradice – Ústředí lidové umělecké výroby před vstupem do pátého desetiletí*, Národopisné aktuality, roč. XXIII, 1986, č. 1.
Furyová, V.: *Výroba slaměnek ve Věteřově*, Malovaný kraj 15, 1979, č. 6.
Šenfeldová, H.: *Pletení ze slámy*, Praha 2004.
Na našem Slovácku, Vlastivědný sborník Kyjovska a Dánska pro školy a rodiny, sv. IV
Kyjovsko a Ždánko ve svých obcích, Kyjov 1939.
Lidová kultura, Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, Praha 2007.

50 let Hornáckých slavností ve Velké nad Veličkou

Vít Trachtulec

Od roku 1957 jsou ve Velké nad Veličkou, vždy o víkendů blízkému svátku Maří Magdaleny (22. července), pořádány oblíbené Hornácké slavnosti. Ve svých programech navazují na tradice moravsko-slovenských javorinských schůzek, schůzek ve Filipovském údolí i „Na šancích“ u Sabotů.

Při jejich vzniku sehrály významnou úlohu vzpomínky na národopisnou výstavu ve Velké nad Veličkou v roce 1894 i na účast reprezentantů Hornácka na Národopisné výstavě československé v Praze v roce 1895. Dalším impulsem k jejich pořádání byla nepochybně vystoupení účinkujících z Hornácka na mezinárodním folkloristickém festivalu ve Strážnici

po druhé světové válce. Navázaly rovněž na příležitostné schůzky přátel a obdivovatelů hornáckého folkloru se zpěváky a muzikanty u velického malíře Karla Supa v jeho atelieru na Strážné hůrce.

Od samého počátku se jedná o výrazné regionální slavnosti, na kterých je prezentováno především lidové umění deseti hornáckých obcí – Velké nad Veličkou, Javorníka, Hrubé a Malé Vrbky, Kuželova, Louky, Lipova, Nové Lhoty, Vápenek a Suchova. Jako hosté bývají zváni účinkující z obcí v blízkosti Javoriny a Lopeníka. Například ze Strání, Starého Hrozenkova, Vápenice. Ze slovenské strany z Myjavy, Brezové pod Bradlom, Turé Lúky, Nové Bošáče, Kostolného nebo

Miškech Dědinky. Soubory nebo jednotlivci z jiných regionů vystupují ojediněle. Hlavní programy se konají především v přírodním amfiteátru pod Strážnou hůrkou, další vystoupení přímo v centru Velké na náměstí nebo u kostela a od roku 1994 v neděli v Kuželově u větrného mlýna. Příležitostně i na jiných místech, například v evangelickém kostele v Javorníku – od roku 1997 a v roce 1984 ve Filipovském údolí za Javorníkem.

V roce 1959 se místo slavností konala ve Velké národopisná pouť a oslava třicátého výročí výstavby pavilonu Karla Supa na Strážné hůrce. Vystoupení Hornáků se uskutečnilo 9. a 10. srpna na Staré Myjavě, kde byly pořádány „Horniacke slávnosti“. V roce 1965 se na louce „Tomčalce“ na slovenské straně hranic uskutečnil program „Stretnutie pod Poľanou“ za účasti Veličanů a Vrbčanů, rovněž v rámci „Horniackých slávností“. Slavnosti nebyly pořádány v letech 1963, 1968, 1971, 1973 a 1975.

Pro další vývoj programové skladby byl významný rok 1978, kdy se v rámci vzpomínky na první písemný záznam o Velké nad Veličkou z roku 1228 konal kromě několika programů i velký krojovaný průvod, ale především první ročník dnes už rovněž tradičního jarmaku lidových výrobků na velickém náměstí.

Kromě hudebních, tanečních i zvykoslovných pořadů byly v minulosti promítány i národopisné filmy z Hornácka, uskutečnila se divadelní představení. V roce 1962 byly programy zaměřeny především na vystoupení

děti. Zpravidla ve čtvrtek před hlavními dny slavností jsou vernisážemi zahajovány výstavy věnované významným národopisným událostem, osobnostem i umělcům z Hornácka pocházejících nebo majících k němu osobní či umělecký vztah. Dále jsou vystavovány dokumenty, výšivky, krojové součásti a podobně.

Hornácké slavnosti byly a jsou realizovány díky řadě institucí a jednotlivců. Hlavní úlohu však má programová rada, která je od začátku řídí, vybírá autory, zaměření pořadů a dbá na jejich regionální čistotu. V jejím čele se od roku 1957 vystřídali: Jiří Šácha (1957-1958), Josef Zeman (1959-1961), Karel Sup (1961-1962), Martin Žalmánek (1963-1970), Jitka Garšicová (1978-1983), Zdena Jelínková (1984-1995), od roku 1996 je předsedkyní programové rady Maryna Pavlincová. V letech 1971-1977 řídil přípravu a realizaci výbor Hornáckých slavností v čele s předsedou místního národního výboru. Při příležitosti slavností jsou pravidelně vydávány programové sborníky, propagační plakáty a letáky. Na přípravě programů, výstav, sborníků, průvodů i krojových přehlídek se mnohokrát podíleli i zaměstnanci Městského muzea ve Veselí nad Moravou.

Obdobou slavností dospělých je od roku 1972 dětský folklorní festival Mladé Hornácko, pořádaný každoročně v dubnu. Účinkují zde děti z hornáckých obcí. Na jeho přípravě se podílí především učitelé jednotlivých škol a vedoucí dětských národopisných souborů, kroužků a muzik. Hlavní pořad se koná vždy v neděli a předchází mu páteční vystoupení pro školní děti ve Velké nad Veličkou a sobotní předpremiéra v Lipově.

Historická sbírka ve Vlastivědném muzeu v Kyjově

Blanka Pokorná

O historii kyjovského muzea vyšlo v minulosti již hodně článků. Žádný z nich však nepřinesl bližší pohled do jeho sbírkového fondu. Proto bych chtěla nyní seznámit čtenáře s historickou sbírkou, jejíž kurátorkou jsem.

Historická sbírka byla při vzniku kyjovského muzea základní sbírkou. Úplně prvními předměty byly významné listiny týkající se dějin Kyjova. Svědčí o tom ostatně zápis v první přírůstkové knize z roku 1909:

V 1904. roce, kdy Napajedla pořádaly retrospektivní výstavu českých měst, vyzván byl podepsaný, by vybral, co se hodí, z neusprádaného archivu král. města Kyjova pro výstavu tuto. - Výzvu učinil starosta města Kyjova pan MUDr. Sev. Joklík. Podepsaný, seznáv cenu zachovaných listin a památek, důležitých pro král. město Kyjov, pokračoval dále, až vznikla tato kniha, v níž spořádány jsou a oceněny různé památky na minulost Kyjova, pro poučení všem těm, kdož se právě o minu-losti královského Kyjova zajímají.

V Kyjově dne 16. února 1909

Professor Jan Kučera

Profesor kyjovského gymnázia Jan Kučera, kterého představitelé města v roce 1913 oficiálně jmenovali správcem městského muzea a archivu, provedl základní rozčlenění historické sbírky do jednotlivých fondů:

- listiny a majestáty - fond A
- cechovní památky - fond B
- křestní listy, pamětní knihy, závěti, nadace - fond C
- mapy, plány, obrazy, fotografie - fond D
- razítka, pečete, pečetidla, zbraně, nábytek - fond E
- školství - fond F
- různé - fond G

Jeho následovník a kolega z gymnázia Ludvík Kalus, který v muzeu působil od roku 1926 až do 70. let 20. stol., ještě přidal fondy L (lapidárium), P (archeologie), R (rukopisy) a založil a rozčlenil také etnografickou sbírku (fondy E a H). V roce 1977 zavedla

dr. Furyová přírůstkovou knihu pro evidenci fotografií, negativů a pohlednic, a to ve třech fondech:

D - fotografie dokumentující dělnické hnutí, H - fotografie dokumentující historii

a S - fotografie dokumentující současnost, přičemž časovým dělítkem mezi historií a současností byl rok 1945. Poněvadž byly dva fondy označeny stejnými písmeny (H), při přechodu na počítačovou evidenci činila tato skutečnost problémy. Proto se veškerá fotodokumentace soustředila v roce 2000 v jednom fondu - S. Od roku 1995 se z fondu D vyčlenily fotografie a pohlednice a evidují se rovněž ve fondu S. Při pořádání muzejní studijní knihovny, jejíž svazky byly pro nedostatek místa v Kyjově uloženy několik let v hodonínském muzeu, se našla celá řada starých tisků, pro které historička Mgr. Ester Vratislavská vytvořila v roce 2001 fond ST - staré tisky. Jednotlivé fondy historické sbírky jsou ve II. stupni evidence ještě rozlišeny na další podskupiny.

Co se časového začlenění sbírky týče, nejstarší sbírkové předměty pocházejí ze 14. století, jsou zde zastoupeny předměty z 15. - 18. stol., většina z nich však pochází z 19. a 20. stol. Územně se zaměřujeme na dokumentaci historie v bývalém politickém okrese kyjovském.

Jak se historická sbírka postupně rozrůstala, přibývalo pochopitelně i zápisů v přírůstkové knize a později také přibýval počet přírůstkových knih. V jejich zápisech je možné podle rukopisu vysledovat působení jednotlivých historiků v kyjovském muzeu: po Ludvíku Kalusovi to byla PhDr. Vladimíra Furyová, po ní zanechala své stopy hlavně v archeologickém fondu dr. Jarmila Bednaříková. V roce 1984 založila novou přírůstkovou knihu pro historickou sbírku Mgr. Taťjana Martonová, která je sice etnografkou, ale protože byla až do roku 1987 jedinou odbornou silou v muzeu, katalogizovala také historika. V roce 1986 můžeme pozorovat změnu rukopisu - to krátkou dobu pracovala v muzeu jako dokumentátorka paní Kačírková. V letech 1987-1989 působil v muzeu jako historik Mgr. František Ryčl a od následujícího roku jsem zápisy do přírůstkových knih prováděla já - nejdříve jako dokumentátorka, později jako historik.

Podobně jako většina muzeí také kyjovské muzeum získává předměty do svých sbírek buď dary nebo nákupem nebo vlastním sběrem. Naše muzeum má také své specifikum, protože u mnoha záznamů je uveden způsob nabytí „ze starých sbírek“. Je to způsobeno tím, že někteří naši předchůdci sice sbírky shromažďovali, ale už je neevidovali, takže dodnes v různých truhlách, starých skříních či krabicích ve skrytých zákoutích muzea nacházíme nezaevidované předměty, o jejichž původu nám není nic známo. Mnoho z nich pochází z bývalého Muzea odboje v Kyjově. Jejich identifikaci usnadnila před několika lety nalezená původní přírůstková kniha z Muzea odboje.

Nyní se blíže podívejme na jednotlivé fondy, a jaké sbírky jsou v nich evidovány. Fondy A, B a C se nám v roce 1997 značně ztenčily, protože listiny a majestáty v nich obsažené podléhaly archivnímu zákonu a podle něho jsme je museli převést do Státního archivu v Hodoníně.

Fond B - cechovní památky

Najdeme zde např. knihu Generální cechovní artykulové pro cechovní pořádky královských dědičných zemí českých, vysvědčení různých cechů, cechovní listiny, cechovní knihy, výúční a tovaryšské listy a stanovyspolečenstev živností.

Fond C - křestní listy, pamětní knihy, závěti, nadace

Obsah tohoto fondu napovídá sám název. Jeho součástí se staly závěti a nadace významných kyjovských občanů, jako např. Dominika Jurovského (z r. 1790), Jiřího Malešínského (1605), Václava Paterny a dalších.

Fond D - mapy, plány, obrazy, fotografie

Jak už jsem se zmínila výše, od roku 1995 do tohoto fondu fotografie nezapisujeme, zůstaly v něm jen ty původně zapsané. Jeho součástí jsou mapy Kyjovska, Moravy, hradišského kraje, Československa, ale také oblastí v Itálii a hlavně Ruska, kde působily za 1. sv. války naši legionáři, situační plány Kyjova i jiných měst, plány na stavbu některých budov ve městě či v kyjovské sklárně, plány na stavbu sklářských strojů a provozů, vojenské mapy, obrazy a obrázky různých žánrů i technik. Patří k nim např. díla kyjovských výtvarníků Josefa Prokopa, Cecilie Markové nebo Čeňka Stakeho. K zajímavostem fondu patří plány vojenských operací čs. legií v Rusku, jejich pohyb po trase Transsibiřské magistrály a také obrazový materiál z návratu legií z Ruska do vlasti.

Fond E - razítka, pečete, pečetidla, zbraně, nábytek

Převážnou část fondu E tvoří pečetidla a razítka, naopak nejméně je zastoupen nábytek, protože doposud nemáme vhodné prostory na uložení velkých kusů. Chloubou fondu je kolekce palných zbraní. Byly původně součástí sbírky Muzea odboje v Kyjově a doposud se nám nepodařilo zjistit, jakým způsobem se stejně jako ostatní legionářské věci ocitly v našich sbírkách. Předpokládáme, že při rušení legionářských muzeí za II. svět. války, aby předměty nebyly zabaveny nebo se nepoztrácely, „uklidily“ se do oficiálních vlastivědných muzeí. Jsou to hlavně pušky z výzbroje armád z 1. světové války (systém Mauser, Mosin, Arisaka, Mannlicher, Comblain, Albin-Brändlin, Lee-Enfield...), z nichž některé pocházejí ze sbírky generála Rudolfa Gajdy, 5 pušek darovalo Muzeu odboje v Kyjově Královské muzeum v Bruselu. Do sbírky zbraní patří také 4 pušky z 18. stol. s francouzským křesadlovým zámkem kyjovského puškaře Franze Ergerleho či krásně zachovalé terčovnice.

Fond F - školství

Do tohoto fondu spadají všechny předměty, které se nějakým způsobem dotýkají školství: učebnice a metodické příručky (1 066 inv. čísel, což je 1 169 ks), vysvědčení, školní obrazy (241 ks), učební pomůcky, plakáty různých školních akcí, materiály písemné

povahy dokumentující historii kyjovských škol...

Fond G - různé

Je to nejpočetnější fond, jenž v sobě zahrnuje ostatní předměty, které se do předchozích fondů „nezaškatlovaly“. V současnosti je to 5 770 inventárních čísel rozdělených do několika podskupin, např. divadlo, faleristika, hasiči, legie, módní doplňky, muzeum, obuv, oděv, platidla, sklárna, Slovácký rok, Sokol, spodní prádlo, spolky, sport, uniformy, vánoční ozdoby, vybavení domácnosti... Spadají sem takové předměty jako plakáty, letáky, pozvánky, svatební a smuteční oznámení, noviny a časopisy, výrobky kyjovské sklárny, nářadí a nástroje, chladné zbraně, mince, bankovky, kabelky, klobouky, různé typy městského oblečení, hygienické potřeby, domácí spotřebiče, hračky a mnoho a mnoho dalších, které jakýmkoliv způsobem dokumentují každodenní život člověka.

Fond ST - staré tisky

I když se říká, že všechny předměty evidované v Centrální evidenci sbírek jsou si co do významu rovnocenné, přesto následující kniha patří mezi nejvýznamnější a nejcennější předměty v našem muzeu. Je to inkunábule *Legenda aurea* (O životě svatých) neboli *Historia Lombardica*, jejímž autorem je Jacobus de Voragine a která byla vydána v Norimberku v roce 1478. Celkem fond ST obsahuje na 1 500 knih.

Sbírkové předměty historické sbírky však dosud čekají v depozitářích, až přijde jejich čas a budou vystaveny v samostatné stálé historické expozici. Výstavní prostory v našem muzeu jsou totiž značně omezené. Prozatím předměty historické sbírky prezentujeme prostřednictvím krátkodobých výstav. Doufáme, že přístavba nové budovy muzea, kam se přesunou pracovní a depozitáře ze záměcku, bude v termínu dokončena a my budeme moci návštěvníkům alespoň částečně zpřístupnit tuto rozsáhlou a v mnoha ohledech jistě zajímavou sbírku.

Z depozitáře Masarykova muzea v Hodoníně

Hana Sýkorová

Loutky

V listopadu a prosinci 2007 se uskutečnila revize fondu loutek Masarykova muzea v Hodoníně. Sbírku loutek daroval muzeu v roce 1969 potomek loutkářské společnosti Flaxa – Berousek z Hodonína. Sbírka obsahuje kromě ručně vyřezávaných loutek také rekvizity, různé doplňky loutek, kulisy a plakátky z 19. až 1. poloviny 20. století. Vše je zapsáno pod jediným inventárním číslem H 4102 a číslem uložení Hf 703. Pro bližší rozlišení jednotlivých předmětů je tak důležité ještě další číslo za lomítkem u čísla uložení. V rámci revize bylo pod těmito čísly nalezeno 61 kusů sbírkových předmětů (některá však s duplicitním označením a některá bez čísla za lomítkem) a dalších 36 drobnějších předmětů (rekvizit a doplňků) bylo bez jakéhokoliv čísla. Těmto předmětům pak bylo v rámci nápravných opatření přiděleno správné, respektive nové číslo. V oddělení dokumentace byla nalezena jedna souborná karta inventárního čísla H 4102 pro všechny předměty, bez udání celkového počtu a bližšího popisu předmětů. V počítačovém zpracování karet v systému BACH bylo nalezeno 11 karet, každá popisující loutku avšak bez bližších a pro loutku zařaditelných údajů (např. chybělo číslo uložení a určující popis). Již během revize byla u některých předmětů provedena chybějící katalogizace 2. stupně v systému BACH, další proběhne v rámci nápravných opatření. Většina předmětů byla předána konzervátorce k ošetření. Všechny předměty z fondu loutek budou

postupně digitalizovány.

Jak už bylo uvedeno fond loutek lze rozdělit do několika skupin:

Rekvizity – Mezi 13 rekvizit patří napodobeniny zbraní a pracovních nástrojů (meče, kopí, různé husitské zbraně, lopaty, rýče), královské koruny, trubka či zvonek. Rekvizity jsou vyrobeny z papíru, dřeva a kovu.

Doplňky – Zde se řadí dřevěné náhradní díly loutek jako nohy, ruce, hlavy různých podob – všechny pečlivě vyřezávané a namalované, několik kusů oblečků (sukně, kabátky) a samostatné vodící systémy ze dřeva a provázků.

Kulisy – Sbírka obsahuje 15 kulis obdélníkového tvaru větších rozměrů (některé dosahují velikosti až 1,5 x 2 m). Jsou ručně malované na papíru či plátně. Znárodnují přírodu nebo místnosti – prosté světnice, královské komnaty. Některé kulisy jsou oboustranné.

Loutky – Samotných loutek je ve sbírce 28. Převažují zde klasické marionety. Loutky jsou ručně vyřezávané a malované. Jednotlivé části jsou spojeny dráty a šňůrkami připevněny k vodícímu systému. Oblečeny jsou do ručně šitých oblečků. Loutky jsou zpracovány do nejmenších detailů, např. výšivky kovovou nití, drobné knoflíky, korálky, přilby s chocholy, brnění. Představují

různé pohádkové bytosti, a tak zde samozřejmě nechybí kašpárek, princové, knížata či králové, rytíři, princezny – královny, kovář, řemeslník, čerti, draci a také kůň. Jejich velikost se pohybuje od 38 cm do 123 cm. Převažují však loutky s výškou 60 cm. Jediná metrová loutka, tzv. dlouhán s číslem uložení Hf 703/39 se vymyká svým zpracováním ostatním loutkám. Ze dřeva má pouze malou vyřezávanou hlavu s malovaným obličejem, ruce a nohy (boty). Tyto části loutky jsou upevněny ve volném modrém oblečku – kombinéze a pouze břicho je vycpané papírem. Loutka je připevněna provázky k vodícímu systému. Výjimečnými loutkami se jeví také dva draci. Drak s číslem uložení Hf 703/20 má vyřezávanou malovanou hlavu s velkou otevírací tlamou, přední drápy jsou ze dřeva, zbytek těla je pouze naznačen zelenou látkou. K vodění loutky slouží vodící tyč skrytá v látce za hlavou. Loutka měří 68 cm. Drak s číslem Hf 703/54 měří 123 cm. Dřevěná, vyřezávaná a výrazně malovaná hlava má skleněné oči a tlamu otevírací na kovový pant. Dřevěné jsou i přední a zadní nohy, látkové tělo je vycpané žíněmi. Loutka nemá vodící systém, lze ale do ní ve spodní části zasunout ruku.

Předměty z fondu loutky jsou uloženy v depozitáři, tři loutky jsou trvale umístěny v expozici T. G. Masaryk a rodný kraj (kašpárek, kněžna, voják).

